

Konferencerapport over Friluftsliv i pædagogisk arbejde 22. og 23. september 2005 på Tønballe naturcenter – Snaptun.

Konferencen blev arrangeret af en styregruppe bestående af Bård Bakke Kolding Pædagogseminarium, Benny Jensen Vejle Amt, Thorben Lundø Naturvejleder og Jannie Nielsen Odense Socialpædagogiske seminarium.

Kolding Pædagogseminarium har varetaget alt det praktiske omkring PR, tilmelding og økonomistyring.

Indholdsfortegnelse:

	Side
Indledning	3
Bilder fra arbejdsseminarer	4
”Tør du kysse skrubtudsen” Af Naturvejleder Benny Jensen	7
En naturlig holdning til den menneskelige natur. Af Naturvejleder Poul Wahls Due	8
Sejlads med “VERONICA” en smakkejolle 19 “. Rigget med storsejl og fok. Af Fritidspædagog Jens Glindvad Andersen	12
Hvordan vurdere sosial verdi av friluftsliv? Af Randi M. Sølvi, Ph.D. stipendiat ved ISP, Universitetet i Oslo	16
Skal risikomomenter være bærende faktorer i pædagogisk bruk av friluftsliv ?? Af Av Seminarielktor i naturfag Bård Bakke.	19
Hesten i friluftslivet: - En kortfattet perspektiverende evalueringsrapport. Af Bjarne Ottesen	21
Supplerende indlæg fra Søren Andkjær Referent Bård Bakke	24
Sammendrag af diskussion i forbindelse med paneldebatten d. 22. September	25
Sammendrag af diskussion i forbindelse med paneldebatten d. 23. september	26
Opsummering af arbejdsseminarerne:	27
Fælles diskussionspunkter for de to dage: Motivation	29
At gøre nysgerrig	30
Tryghed, tillid og udfordringer.	30
Pædagogens kompetencer.	30
Tvang/lokke.	31
Pædagogens rolle/naturvejlederens rolle.	32
Hvilken betydning har tidsfaktoren og afstanden til hjem?	32
Hvad kan det at være i naturen gøre ved os?	33
Kan vi pege på hvad friluftsliv har af indvirkning på menneskers udvikling?	34
Kan brugen af friluftsliv spores i den øvrige hverdag? Hos turdeltagerne:	35
Tips og tricks.	37
Opsummering af spørgeskema undersøgelsen.	39
Konklusion	43
Perspektivering:	43
Efterskrift.	44
Litteratur og Links	45

Indledning af Lektor i Naturfag Bård Bakke.

Styregruppens arbejde kom i gang som følge af at vi alle fire var til en konference om pædagogikken i friluftslivet arrangeret af Thorben Lundø. Den blev afholdt i november 2003 på Houens Odde spejdercenter, hvor jeg holdt et oplæg om hvordan der undervises i friluftsliv ved Kolding Pædagogseminarium. I løbet af dagen blev tanken om at arbejde mere med de brugere som har særlige behov diskuteret. Vi havde alle nogle erfaringer med friluftsliv og aktiviteter som ligger tæt op af hvad man i høj Skandinavien vil kalde friluftslivsaktiviteter for forskellige brugere med særlige pædagogiske behov. Vores ide har så været at arrangere en konference hvor de mennesker som arbejder pædagogisk med sindslidende, psykisk/ fysisk udviklingshæmmede og socialt utilpassede unge kunde blive inspireret. Deltagerne burde have en interesse i eller erfaring med at bruge friluftslivs aktiviteter som en del af deres arbejde og tanken var at de kunne mødes for at blive inspireret og for at udveksle erfaringer.

I september 2005 havde vi 53 tilmeldte og afholdte konferencen den 22. og 23. september. Konferencen blev tilrettelagt med fokus på sindslidende og psykisk/ fysisk udviklingshæmmede den første dag og socialt utilpassede unge den næste dag, mens de arbejdsseminarer som blev udbudt havde samme ramme begge dage. Om formiddagen havde vi inviteret personer som arbejder og forsker indenfor friluftsliv til at indgå i en paneldebat. Begge dage var friluftslivsforsker ved Syd Dansk Universitet Søren Andkjær ordstyrer. Den 22. holdt Benny Jensen – Vejle Amt, Poul Wahls Due – Tønninggård og Jens Glindvad Andersen – Lindebjerg oplæg. Der kom en god diskussion i gang med mange betragtninger omkring udeliv og de udfordringer som gør sig gældende, når man vil have sindslidende og udviklingshæmmede med ud. Randi M. Sølvik, forsker i friluftsliv som arena for social træning for socialt utilpassede unge ved institutt for special pedagogikk ved universitetet i Oslo, præsenterede nogle af sine tanker sidst på dagen den 22. september.

Den 23. holdt Randi M. Sølvik, undertegnede Bård Bakke – Kolding Pædagog Seminarium og Erik Bukh – Båring Højskole oplæg, disse blev fulgt op af en god diskussion omkring mulighederne i friluftsliv og relaterede aktiviteter i pædagogisk arbejde med socialt belastede unge. Oplæg og sammendrag af diskussionerne er præsenteret senere i rapporten.

Om eftermiddagene blev der afholdt arbejdsseminarer. Tanken var at deltagerne kunne afprøve nogle praktiske aktiviteter og diskutere disses muligheder i egen pædagogisk praksis. Der var muligheder for at deltage i følgende 6 arbejdsseminarier, man kunne kun være med i et seminar pr. dag.

Arbejdsseminar;

Nr. 1 Kajak med Ole Kjær – Center for Klatring og Vildmarksliv og Søren Ankjær SDU

En deltager som afprøver kajak sejlads med støtte pontonger.

Nr. 2 Træklatring med Allan Bo – Skulpturværkstedet og Thorben Lundø.

Allan Bo sammen med konference deltagere i skoven omkring Snaptun.

Nr. 3 Strand og Kultur vandring med Benny Jensen.

Benny Jensen fortæller om mulighederne på stranden.

Nr. 4 Bål og lejr liv med Niels Christian Charles og Hans Ole Sørensen -Troldkærskolen og Bård Bakke og Vagn Bondo Andersen– Kolding Pædagog Seminarium.

Diskussion omkring bålet med maden på vej

- Nr. 5 Sejlads i smukkejolle med Mads Brodersen – Båring Højskole og Jens Glindvad Andersen – Lindebjerg (sidstnævnte kun den 22/9).

Mads Brodersen i god form.

- Nr. 6 Ride aktivitet på Islandske heste med Erik Bukh og Bjarne Ottesen – Båring Højskole.

På Islandsk hest er der gode muligheder for at komme ud i naturen.

Der var maks. 12 deltager på et arbejdsseminar, dog maks. 5 på nr. 5 og 6. Alle deltagere gav udtryk for at de havde fået inspiration til deres pædagogiske arbejde. Der har været mange gode diskussioner som vi har forsøgt at samle op på.

Alle deltagerne på konference har fået tilsendt et spørgeskema (bilag 1) omkring brugen af friluftsliv på den institution de kommer fra, resultaterne herfra bliver præsenteret i et afsnit for sig.

Oplægsholdernes indlæg den 22. September:

Paneldebatten blev introduceret af Benny Jensen, Poul Wahls Due og Jens G. Andersen med udgangspunkt i følgende skriftlige materiale:

”Tør du kysse skrubtudsens”

Af Naturvejleder Benny Jensen, Psykiatriforvaltningen i Vejle Amt.

Med udgangspunkt dels i menneskets samspil med naturen og dels i situationer fra brugernes dagligdag anvender Vejle Amt naturvejledning som led i behandlingen af sindslidende og udviklingshæmmede.

Nytænkning i Vejle Amt

Januar 2002 blev starten for naturvejledning til sindslidende og udviklingshæmmede i Vejle Amt. Fra 1994 til 2002 arbejdede jeg som familierådgiver og naturvejleder for Hedensted Kommune. Jeg brugte naturen som terapeut til familier og sideløbende som udviklingsarbejde for svage grupper. Det var i dette arbejde jeg fandt nye redskaber til styrkelse af selvværdsfølelsen. Usædvanligt - men nytænkning af Vejle Amts Social og Sundhedsudvalg og Psykiatridirektør Kirsten Nielsen - at en psykiatriforvaltning som den eneste i Danmark, har ansat en naturvejleder.

At tage et udgangspunkt hvor brugerne er

I dette arbejde skal der **ikke** bygges store flotte naturskoler. Naturskolerne er værestederne, centrene og bostederne. Det er i brugernes omgivelser jeg tager udgangspunkt. Trygheden og tilliden skal være i højsædet, det kan være svært nok bare at gå ud gennem den dør, hvor man bor. At starte i brugernes næromgivelser har været et godt redskab. Det handler i første omgang om deres ønsker for, hvilke oplevelser de vil have. Jeg tager altid udgangspunkt i vores kulturhistorie og det viser sig hver gang at være et sikkert redskab, da det danner et ufarligt grundfundament til bearbejdning af ”hvem er jeg”. Fornægter man naturen, fornægter man sig selv! I dag har jeg efter mange forespørgsler lavet et hefte med 23 turbeskrivelser i Vejle Amt. Heftet får løbende tilføjet flere turbeskrivelser.

Historien om Charlotte

Jeg møder Charlotte første gang på et socialpsykiatrisk center i Egtved. Charlotte er 24 år gammel og kommer lige fra den lukkede afdeling på Kolding sygehus. Hun vil ikke samtale med nogen ej heller socialisere sig i brugergruppen og hun er meget syg, hun har fået diagnosen skizofreni.

Det er i hendes rum, vi samtaler og det er hendes ønsker, jeg lytter til. Hun vil gerne ud at gå i naturen. Jeg vælger en nypløjet mark og udover mange flotte sten finder Charlotte også en flækkekniv, hvor hun siger: ”Har der virkelig siddet en her for 5500 år siden og lavet den”. Jeg lader hende sidde og undre sig, hvorefter jeg siger: ”Ja hvad tænker du om det”. Det var denne opdagelse sammen med mange samtaler om, at det ikke er nok at løfte foden, men at man må rejse sig og tage skridtet til en sejr for livsglæden og sundheden.

Efter 3 måneder hvor jeg er sammen med hende en gang om ugen, har været rundt i hele Vejle Amt og fundet masser af kulturhistorie, arbejdet med arkæologer, konservatorer og kunstnere, er hun nu

også integreret i et godt socialt samspil på hendes center, hvor hun blandt andet laver en flot udstilling om Ertebølle-kulturen, til en ”bruger- og pårørende dag”.

Jeg trapper mine besøg til Charlotte ned og beder hende tænke på, at kunne sige farvel til mig, men inviterer hende med på en to dages tur til Hjarnø i juni måned, som hun gennemfører sammen med 72 andre unge og undervisere af arkæologer og arkæologdykkere.

Jeg bliver indkaldt til et møde med Charlotte og hendes behandler på centret i september, hvor hun fortæller, at hun er flyttet i egen lejlighed i Kolding, har købt bil og fået arbejde på Gram Museum. Hun siger endvidere, at nu har hun accepteret, at hun er syg og skal have medicin resten af livet, men at hun vil ses som Charlotte og ikke sygdommen Charlotte.

I maj 2004 skulle jeg holde et foredrag om mit arbejde på CVU. Jelling, hvor jeg skulle fortælle om Charlottes historie. Jeg kontaktede Charlotte, spurgte om hun selv ville fortælle og hun blev klappet ned af scenen af 70 studerende. Hun har fornyelig kontaktet mig, hvor hun fortæller, at hun er begyndt at holde foredrag for sindslidende og pårørende og om jeg kunne tænke mig at blive en del af hendes oplæg. Rollerne er byttet rundt, Charlotte har ikke blot løftet foden, hun tog også skridtet.

Fakta om Vejle Amts Naturvejlederprojekt i Psykiatريفvaltningen:

- Vejle Amt Sundhedsudvalgsformand Leif Mørk påpeger: ”Mange sindslidelser er kendetegnet ved, at man mere eller mindre taber energien og drivkraften. Man bliver tung og indesluttet. Hver gang dette arbejde bryder sådan en cirkel, vil det være en lille sejr for livsglæden og sundheden.
- Naturvejledningen for sindslidende og udviklingshæmmede er nu igennem tre år blevet stabilt opbygget. Brugerne har fået mod på at gå på opdagelse ikke kun i naturen men også i sig selv, hvad der har højnet deres selvværdsfølelse.
- I 2004 var der 2454 deltagere delt op med 1505 brugere og 949 personaler og studerende. Jeg har afviklet 247 ture med et gennemsnits bruger og personale antal på 10.
- De ansatte lærer at bruge naturen som et pædagogisk / terapeutisk redskab og får selv en stor paratviden, som motiverer dem yderligere til selv at tage brugerne med ud i naturen. I dag har Vejle amts diætist og jeg uddannet 125 personaler indenfor socialpsykiatrien til Grønne Fedtmuler som nu bevirker at der er opstået mange naturgrupper ude på de socialpsykiatriske centre. D. 9 marts startede vi et nyt hold, men med brugere af psykiatrien til brugerlærer på deres institutioner, hvad vi spændt vil følge efter kursusafslutning d. 11 maj.
- Forebyggelse skal styrkes. Det skal være livsstils betinget med motion i naturen og ved de mange bålsteder få en sund kost af grøntsager og magert kød men tilberedt på bål. En puls over normalen med sved på panden og mange små synlige succes oplevelser, giver følelsen af at være til.

- Vejle Amts kost og motionspolitik kan hentes på hjemmesiden www.vejleamt.dk gruppen psykiatri, diætist og naturvejleder. Benny Jensen er i dag (maj 2009) ansat ved Region Syd og arbejder udelukkende med psykiatriske brugere, se www.psykinfo.regionsyddanmark.dk

Udpluk til at forstørre:

”I dette arbejde skal der **ikke** bygges store flotte naturskoler. Naturskolerne er værestederne, centrene og bostederne. Det er i brugernes omgivelser jeg tager udgangspunkt. Trygheden og tilliden skal være i højsædet og det kan være svært nok bare at gå ud gennem den dør, hvor man bor.”

”Jeg tager altid udgangspunkt i vores kulturhistorie og det viser sig hver gang at være et sikkert redskab, da det danner et ufarligt grundfundament til bearbejdning af ”hvem er jeg”. Fornægter man naturen, fornægter man sig selv!”

”Har der virkelig siddet en her for 5500 år siden og lavet den”. Jeg lader hende sidde og undre sig, hvorefter jeg siger: ”Ja hvad tænker du om det”. Det var denne opdagelse sammen med mange samtaler om, at det ikke er nok at løfte foden, men at man må rejse sig og tage skridtet til en sejr for livsglæden og sundheden.

En naturlig holdning til den menneskelige natur.

Indlæg til konference om friluftsliv i pædagogisk arbejde.

Paneldebat 22/9 2005 på Snaptun Naturcenter

Af Naturvejleder Poul Wahls Due

Det er min opfattelse, at mange af de store teorier gør ligesom katten, nemlig går rundt om den varme grød, uden at tage det faktum i betragtning, at vi i dag ikke er spor anderledes end det urtids menneske der opstod for måske en kvart million år siden, og som vi er efterkommere af. De fleste forskere mener at det moderne opstod i Afrika på et tidspunkt mellem 175.000 og 250.000 år siden, og som herefter her udbredt sig til hele jorden. Spørgsmålet er så om vi har ændret os ret meget siden den gang. Med hensyn til udseende og hudfarve, ja.. Men hvad med intelligens, følelser, instinkter og hele vort medfødte adfærds-mønster. Her tror jeg ikke vi har ændret os. Den tro baserer jeg på, at alle mennesker, uanset race, er ens. Vi ved at de indfødte i for eksempel Australien har været isoleret fra resten af verden i mange tusind år. De virker måske umiddelbart anderledes, men hvis en sådan aboriginal kommer til Danmark som spædbarn og vokser op hos en dansk familie, vil dette barn, statistisk set, blive ligesom alle os andre. Til trods for at vore forfædre har været adskilt i så mange tusind år.

Hvad man næppe kan forestille sig, er at der har fundet en parallel-evolution sted. Tidsrummet er for langt, miljø og livsbetingelser for forskellige, og andre menneske-racer i verden afviger heller ikke fra denne regel. Det tyder altså på at vi har haft vore nuværende egenskaber fra før menneskeheden udviklede sig til forskellige racer. Og det er længe siden, meget længe siden.

Vi har altså været "primitive" i tusinder af år og "civiliserede" i nogle få hundrede år. Har disse få år kunnet ændre vore nedarvede egenskaber. Nej, dertil er tiden for kort.

I dag lever vi under forhold der er ekstremt forskellige fra hvad der må betragtes som menneskets naturlige livsbetingelser. Hvilken indflydelse har det på vores fysiske og psykiske tilstand. Jeg tror at det er grunden til mange af de adfærds problemer vi ser. Måske især hos de marginaliserede grupper, men også hos almindelige mennesker. Den tekniske udvikling går utrolig hurtigt, og selvom mennesket er det pattedyr der er bedst til at tilpasse sig omgivelserne må der trods alt være grænser.

Jeg tror at løsningen på mange psykiske og fysiske problemer er at vi tilstræber at leve på en måde der er mest mulig i overensstemmelse med vores naturlige levevis. Vi kan selvfølgelig ikke leve som i stenalderen, men når man ser på hvilken måde især de institutions-anbragte lever, er jeg sikker på at der er meget vi kan gøre anderledes og bedre. Og uden at det behøver at koste det helt store i penge og resurser.

Et af midlerne kan være friluftsliv. Men hvordan? Egentlig tror jeg blot det at opholde sig udendørs er af betydning. Hvad man foretager sig udendørs, i naturen, må ikke nødvendigvis, have karakter af at være særlig organiseret. Ofte vil der rent spontant opstå situationer der appellerer til fantasien, og giver gode oplevelser.

Især for institutions-anbragte er det vigtigt at udendørs ophold og aktiviteter er af længerevarende karakter og finder sted så ofte som muligt.

På mange institutioner opholder man sig meget indendørs, og foretager sig ofte ting der har karakter af meningsløs beskæftigelses-terapi, i bygninger med mange mennesker og pladsmangel, med deraf følgende fare for at der opstår aggression og konflikter. I et indendørs miljø hvor alt er kunstigt, unaturligt og dødt. Udendørs, i naturen, er mulighederne helt anderledes. Her er god plads, frisk luft og ganske anderledes muligheder for aktiviteter og oplevelser der kan skabe en harmonisk hverdag, der på sigt er med til at give den enkelte er bedre livskvalitet.

Paul Wahls Due

Lindebjerg 20/9 2005.
Lindebjerg Sejlforening.
**Sejlads med "VERONICA" en smakkejolle 19 ". Rigget med storsejl
og fok.**

Indlæg til konference om friluftsliv i pædagogisk arbejde.

Paneldebat 22/9 2005 på Snaptun Naturcenter

Af Fritidspædagog Jens Glindvad Andersen

Foreningen har sejlet med jollen i 3 sæsoner og har erfaret at jollen er stabil under sejlads, med op til 8 personer ombord, selv i frisk vind. Jollen er let at styre under alle vind forhold.

Deltagerne fra det faste sejlhold, ni personer der sejler hver onsdag fra kl. 9:30 til kl. 14:30. Har efterhånden opnået rutine med at komme ombord, her har jollen også vist sig at være stabil, uanset om besætningen går ombord over stævnen eller fra langskibs.

Fire personer af besætningen sejler i deres 11 sæson. De er motiverede for at sejle og er fortrolig med at færdes på havnen og at være ombord. De kender pladserne og opgaverne under sejlads, besidder kunnen som udkik, fukke gast, grønt skøde til styrbord og rødt skøde til bagbord, rorgænger anvender kommandoen, "klar vende læ!

Alle har et sæt godt sejl tøj og redningsvest. Det er fast procedure, at alle ved ankomst til havnen, starter med at tage sejl tøj og redningsvest på, inden man går ud på broen.

Deltagerne har hver deres individuelle oplevelse og stil under sejlads, men fælles for dem alle er, at de har udviklet kompetencer og formår at fastholde/vedligeholde disse. Ofte sker der pludselige fremskridt F.eks. ved ombordstigning, koncentration under styring, sætte sig op til luv under krængning, en opmærksom udkikspost.

De sidste 5 år har vi gennemført en Sommerhøjskole, hvor der sejles hver dag i en uge. Her oplevede vi i år, at en af de rutinerede sejlere, der har behov for at holde en anden i hånden ved gang på bro. En dag havde ønske om at skifte båd i rum sø. Der blev skiftet fra en smakkejolle til en Jagt på 32 ".

Det er tydeligt at personerne har en identitet som sejlere og at de færdes hjemmevant på havnen og i klubhuset. De nyder det aktive samvær, der giver tilværelsen mening. Ofte får vores jolle en rosende kommentar fra de andre sejlere, og der bliver svaret, med stolthed i stemmen "det er vores jolle

"VERONICA".

Personalet har forskellig erfaring med sejlads, så internt på Lindebjerg har vi tilbudt personale der vil arbejde med sejlads, at de kan tage duelighedsbevis, i deres fritid, men betalt af arbejdspladsen .Der er også blevet undervist i praktisk sejlads, med vores to både.

Det er lykkedes at opbygge en maritim aktivitet som tilbud til beboerne på Lindebjerg og vi ønsker, at udveksle denne erfaring med andre der arbejder med sejlads, som et pædagogisk redskab i arbejdet med psykisk og fysisk udviklingshæmmede

Jens Glindvad Andersen. Fritidspædagog

Lindebjerg 12A.

5560. Aarup.

6343 02 43.

De sejler på Lindebjerg!

Lindebjerg 26/12 2002.

Til Tidsskriftet, Udvikling.

Artikel om sejlads som et pædagogisk tilbud

Lindebjerg er et bo og aktivitetscenter under Fyns amt, hvor der bor 70 voksne udviklingshæmmede. Lindebjerg ligger i Aarup, en mindre stationsby midt på Fyn. 17 km. fra Assens hvor vi har hjemhavn.

Siden 1995 har sejlads med sejljolle været et tilbud, for beboerne på Lindebjerg. Det begyndte med at vi fik en klinkebygget træjolle på 5 m. Rigget med en enkel sprydstage, storsejl og fok. Den er bygget på Orlogsværftet i 1945, og var meget nedslidt. Men vi var indstillet på at give den "en kærlig hånd" og fik den istandsat.

I løbet af et par måneder lykkedes det at klargøre jollen. De beboere der havde deltaget i klargøringsarbejdet blev også det første sejlhold, og siden er der kommet flere til, og alle har i løbet af et par sæsoner fået et tilhørsforhold til jollen.

Et sejlår på Lindebjerg begynder med forårsklargøring af jollen der om vinteren står over - dækket på Lindebjerg og derfor er let at komme til. Den 1 maj søsætter vi jollen på havnen i Assens, hvor vi er medlem af sejlklubben og har fast plads. Der sejles fast hver onsdag fra kl. 930 til kl. 1430 med det faste sejlhold på oa. 12 personer. Senest 14 november tages jollen på land og vi slutter sæsonen med en af riggerfrokost, hvor vi snakker om hvordan sejladserne har forløbet, og hvem der har sejlet flest gange. I år havde en beboer haft 20 sejlads ud af 22 mulige. Når det er muligt sejler vi også om aftenen og i Weekenderne, og har da mulighed for at give beboere der ikke er med i det faste sejl hold en sejltur.

De beboere der har været med siden 1995 har opnået at færdes hjemmevante på havnen, det er en selvfølge at alle er iført redningsvest, hver beboer har sin egen redningsvest, der tages på straks ved ankomst til havnen, sammen med det nødvendige sejlertøj. vi bruger klubhuset og er en del af miljøet.

Jollen er rigget med et sprydstagejole og en fok, den er nem at tilrigge og beboerne har efterhånden lært at hjælpe. Under sejlads er der faste pladser ombord med hver sin funktion, rorgænger, fokkegast, udkikspost. Når alle er på plads og har meldt klar, kastes fortøjningen. vinden fylder sejlene. båden tager fart og der falder en rolig stemning over besætningen, sejladsen nydes. og man kommenterer hvad vi møder af fugle, måske et marsvin og der hilses på både der passerer. Dagens sejlads indskrives i den medbragte logbog

I år har vi afsluttet den 8 sæson og samtidig taget afsked med "SÆRIMNER" den jolle vi har sejlet med. Desværre er den efterhånden i så ringe en stand, slidt efter 57 år på søen, (den er bygget i

1945) at det ikke vel være forsvarligt at sejle med den. På Lindebjerg har vi valgt fortsat at kunne give beboerne tilbud om sejlads, og bygge videre på de gode erfaringer vi har, med 8 år til søs. Derfor har vi bestemt at anskaffe en ny jolle til sæson 2003.

Det har været nødvendigt at etablere en sejlforening, der officielt har ansvar for at skaffe de penge der skal gøre det muligt at bestille en ny sejljolle og stå for den fremtidige drift. Lindebjerg Sejlforening har medlemmer blandt beboerne der ønsker at være med på det faste sejlhold. Foreningen har fået tildelt midler fra beboerrådet, aktivitetshuset, et bosted der er interesseret i at sejle mere end den faste sejldag, samt fra Lindebjerg. Derudover er der lokale firmaer der har sponsoreret et beløb og der ansøges om beløb fra fonde. Der har været afholdt støttearrangementer, loppemarked, udflugt til Flensborg Museumshafen, og overskuddet er tildelt Sejlforeningen.

Den nye jolle bliver bygget efter samme princip som den gamle, klinkbygget skrog i lærketræ, spanter, stævne og køl i eg og med en enkel sprydstage rig. Jollen er helt åben, uden dæk, så den er nem at komme ombord i, uanset om den ligger med stævnen eller siden til en bro. Det har vist sig at denne jolletype har nogle sejl og manøvreegenskaber der opfylder de krav vi har brug for. Den er utrolig stabil, det betyder at vi kan være op til 8 voksne personer om - bord under sejlads, uden at jollen bliver ustabil, og stadig er nem at styre. Jollen er nem at vedligeholde, beboerne kan slibe med en pudseklods for derefter at male, de får et ejerforhold til deres båd, der også jævnligt tilses under havnebesøg.

Det er Lillebælt - Værftet i Middelfart der står for bygning af den nye jolle, den bliver lidt Større end den gamle, 5,85 m lang og 1,90 m bred, dybgang 60 **cm**. Det bliver muligt at have en kørestol ombord under sejlads, da den har lidt større bredde midtskibs, 3 personer vil kunne overnatte, liggende på jollens bundbrædder under tursejlads.

Det personale der vil sejle på Lindebjerg, skal have taget Duelighedsbevis i sejlads, samt bevise at de kan sejle båden, der er også afholdt internt sejlkursus, i praktisk sejlads. I øjeblikket er der 10 personaler der har duelighedsbevis. Udover sejlads med sejl har Lindebjerg også en mindre fiskekutter "BOUNTY" hvorfra der fiskes hver onsdag i sejlsæsonen og når vejret tillader det i vinterhalvåret. De sidste fem år, har der i sommerferien har der været gennemført sejlads, med døgnophold ombord i et større bevaringsværdigt træskib Det viser sig at de tidligere sejlførende brugsfartøjer er ideelle til den form for sejlads for personer der ikke har optimal bevægelse og balance. Bådene er tunge og brede, derved opnår de ikke en Stor krængning og er stabile at være ombord på. under sejlads.

Lindebjerg Sejlforening har som formål: At " Tilbyde beboerne på Lindebjerg sejlads i sejl- jolle og motorbåd. Samt fremme interessen for maritim kultur".

Dette opfyldes således

Målgruppe:

1. Beboere på Lindebjerg.
2. Det faste sejlhold fra L i 2 A.
3. Beboerne fra Aktivitetshuset.
4. Beboerne fra Serviceteamet.

Mål med sejlads:

1. Opnå tryghed og færdighed ved at færdes på havnearealet, på bro og ombord.
2. Stimulere og udvikle sanserne, via oplevelser, under sejlads og i havnemiljøet.
- 3.. Blive fortrolig med båden under sejlads og via træning og faste kommandoer, at blive i stand til at trimme sejl og at styre båden.
- 4.. Forstå nødvendigheden af teamwork under sejlads.

Indhold:

1. Vedligeholde jollen, forårsklargøring og afrigning om efteråret.
2. Gennemføre sejlads og sejle sammen med andre både.
3. Medlem af Assens sejlklub og få et tilhørsforhold til klubhuset og havneområdet.

Vi har nu erfaring med sejlads i 8 sæsoner og er af den overbevisning at sejlads som et pædagogisk tilbud indeholder flere relevante aktiviteter.

1. det forudsætter brug af fysik og balance at komme ombord og at være aktiv under sejlads. 2. At opholde sig i det fri, have kontakt med vejret, vind og vand, stimulerer sanserne.

3. Opnå et tilhørsforhold til en havn, en båd, at være sejler og have bevidsthed om at kan sejle.

I de år vi har sejlet har jeg observeret at beboerne under sejlads finder sig veltilpas og afslappet.. Det er ikke umiddelbar let at påpege en eller flere bestemte årsager til dette men, jeg vil tillade mig at sammenligne effekten af at være ombord i en båd der bevæger sig i søen, i: samt påvirkningen fra vind og vejr kan have en effektiv påvirkning, som en psykisk og fysisk velvære, eller veltilpashed. Et kendt fænomen der i forbindelse med Hippoterapi kategoriseres som en påvirkning af det taktile og vestibulære center. 1. Vind og vejrlig påvirkning af huden, stimulere taktilt. 2. Bådens bevægelse i søen, stimulerer vestibulært. Med disse observationer vil jeg mene at der under sejlads forekommer en påvirkning af kroppen der stimulerer den enkelte ombordværende. Der er simpelthen tale om fænomenet *sejlterapi*. Noget af en påstand, men jeg er efterhånden sikker, og vil i årene fremover arbejde for at udvikle den form for sejlads som et tilbud til beboerne på Lindebjerg.

Hvis læsere af denne artikel har lignende erfaringer, eller er interesseret i at høre, eller opleve hvordan vi sejler er i meget velkomne til at kontakte undertegnede.

Med tiden vil jeg arbejde for at andre udviklingshæmmede vil få mulighed for at sejle og det vil være et flot projekt, om et par år at kunne afholde det første DM. i jollesejlads for udviklingshæmmede.

Lindebjerg Sejlforening har bestilt en nyjolle, den bliver bygget på Lillebælt - Værftet i Middelfart.

Vi har adgang til værftet og har fulgt byggeprocessen fra starten i oktober. De af beboerne der har været på værftsbesøg har allerede en bevidsthed om at det er deres nye jolle der bliver bygget, og glæder sig allerede til at tage den første sejltur. Jollen bliver færdig til den 1. maj 2003 og det vil blive fejret med en festlig søsætning på havnen i Middelfart.

Jens Glindvad Andersen.

Fritidspædagog. Lindebjerg 12 A. 5560 Aarup. 63 43 02 43

Oplægsholdernes indlæg den 23. September:

Paneldebatten blev introduceret af **Randi M. Sølvik, Bård Bakke og Erik Buch**

Hvordan vurdere sosial verdi av friluftsliv?

Innlegg 23.09.05 på konferansen "Friluftsliv i pedagogisk arbeid"

Randi M. Sølvik, Ph.D. stipendiat ved ISP, Universitetet i Oslo

Innledning:

Sosial læring og utvikling er særlig sentralt i arbeid med barn og ungdom med vansker innenfor tilpasning, atferd, eller sosial og emosjonell fungering. Undersøkelser viser blant annet en systematisk sammenheng mellom atferdsvansker og sosial kompetanse (Gresham og Elliott 1990, Lindberg 1999, Ogden 1995, 2001). Elever med høy sosial kompetanse blir sjelden vurdert som problematiske, mens elever med atferdsvansker ofte er kjennetegnet ved manglende sosiale ferdigheter. Friluftsliv regnes som en positiv arena i forhold til sosialisering, men behovet for forskning på feltet er stort. (Dette ble nærmere beskrevet i gårsdagens innlegg; Sølvik 2005).

Jeg vil i dette innlegget kort skissere noen resultater fra amerikansk og australsk forskning, og se hvordan de vurderer den sosiale læringseffekten av friluftsliv. Dette vil jeg knytte opp mot den norske/nordiske forståelsen av friluftsliv. Kan vi bruke disse resultatene ukritisk i vår begrunnelse av friluftsliv i pedagogisk arbeid?

Hva kjennetegner amerikansk/australsk forskning?

Den amerikanske og australske forskningen på friluftsliv er i vesentlig grad knyttet til evalueringer av ulike typer Adventure program. Disse programmene kan igjen deles inn etter målsetting: (1) Recreational programs fokuserer på endring av menneskers følelser, (2) Educational Programs fokuserer på endring av menneskers tankesett, (3) Developmental programs fokuserer på atferdsendring og (4) Therapeutic programs fokuserer på endring av negativ atferd (Priest og Gass 1998). Programmene inneholder varierende bruk av tilrettelagte fysiske aktiviteter i natur gjennomgående, sammen med fokus på gruppesamarbeid og bevisst veiledning fra ledere.

Resultater fra flere evalueringer av ulike typer program peker på bedring i forhold til sosial fungering og atferd, samt styrket tro på egne evner og kompetanse (Hans 2000, Hattie et al 1997, Russell 2000, 2002, 2003, Russell et al 2000, Russell og Phillips-Miller 2002). Flere av forskerne peker imidlertid på vanskene med å knytte resultatene til de ulike delene av programmene. Det er derfor vanskelig å vite hva i programmet som faktisk har en positiv effekt og hvorfor. Hans (2000) understreker hvordan dette gjør forskningen mindre anvendbar i forhold til å forbedre praksisen i eksisterende program.

Spørsmålet videre er hvordan vi (i Norden) kan bruke disse resultatene i begrunnelsen av friluftsliv som sosial læringsarena eller pedagogisk arbeidsform generelt.

Overføringsverdien av resultat

Resultatene er tydelige på den positive sosiale effekten av Adventure program. Tre ting er likevel viktige å ta hensyn til når vi begrunner vår praksis ut fra disse resultatene: (1) at

friluftslivsaktiviteter fremstår som kun en av flere komponenter i programmet, (2) samsvaret mellom teorigrunnet for undersøkelsene og vår (nordiske) forståelse av friluftsliv og læring og (3) metodene som er brukt for å oppnå resultatene.

Vi ser hvordan ulike Adventure program inneholder en helhet av mange komponenter spesielt tilpasset mål og målgruppe for programmet. Alt fra turer i form av lengre ekspedisjoner til sosiale gruppeaktiviteter til individuelle spenningsaktiviteter kan inngå. Ulike aspekter i friluftslivet blir dermed vektlagt i ulike program (nærmere beskrevet i blant annet Bischoff 1996 og Hans 2000). Enkelte av undersøkelsene gir ingen detaljert beskrivelse av hva som inngår i programmet, og er av den grunn vanskelig å overføre til for eksempel en nordisk forståelse av friluftsliv. Man vet ikke hva som er målt, og hva som egentlig gir den positive effekten. I tillegg utgjør de ulike aspektene ved friluftslivet kun deler av programmet, og kan bare delvis få æren av de positive resultatene.

I den tradisjonelle norske tilnærmingen til friluftsliv inngår et helhetlig fokus, hvor mennesket gjennom sine sanser samhandler med naturen. Opplevelsesaspektet blir vesentlig i denne samhandlingen (nærmere beskrevet i blant annet Tordsson 1993, 1996, Sølvi 2003). Opplevelse og forståelse av ulike situasjoner varierer fra person til person, og vil være høyst individuelle. Dette opplevelsesaspektet er ikke på samme måte fremhevet i den amerikanske friluftslivstradisjonen. Fokus på den pedagogiske bruk av aktivitetene og ekspedisjonene i naturen understrekes i større grad. Generelt kommer teorigrunnet og forståelsen for friluftsliv i seg selv i liten grad frem i de ulike undersøkelsene.

Metodevalgene i en undersøkelse er nært knyttet til den teoriforståelsen undersøkelsen bygger på. Undersøkelsene som er henvist til i forhold til evaluering av Adventure program, representerer alle effektundersøkelser med kvantitative metodiske tilnæringer. Generelt blir effekten målt ut fra at deltagerne fyller ut standardiserte spørreskjema på forhånd og i etterkant av deres deltagelse i programmet. Det er flere fordeler med dette knyttet til sammenligning av resultat, statistiske analyser, vurderinger av sammenhenger og lignende. Det er likevel en vesentlig ulempe når det kommer til vurdering av personlige opplevelser og muligheten for å forstå deltagerne fra deres perspektiv.

Da opplevelse er et sentralt aspekt ved den tradisjonelle norske tilnærmingen til friluftsliv, er det viktig å ta hensyn til dette når vi ønsker å vurdere friluftsliv som sosial læringsarena. Vi må gjennom våre undersøkelser forsøke å få tak i og tolke personers opplevelse i ulike situasjoner. Hvordan opplever for eksempel ungdom med atferdsvansker de sosiale relasjonene i friluftsliv som læringsarena? Etter min mening er det vanskelig å nå opplevelsesaspektet i friluftsliv gjennom et standardisert måleinstrument. Man må i tillegg ta utgangspunkt i deltagerens egne beskrivelser av opplevelsen, og ikke kun forskerens definerte svaralternativ.

Johnson og Wattchow (2004) presenterer et alternativ til de kvantitative evalueringene av Adventure program. De velger å ta utgangspunkt i flere metoder i sin undersøkelse, og fremhever fokus på deltagerens perspektiv. På denne måten åpner de for opplevelsesaspektet. Deres resultater viser også at deltagerne opplever programmet som en positiv sosialiseringarena, samt en arena som generelt styrker deres selvopplevelse (ibid).

Det er i mange sammenhenger fristende å ta de positive resultatene fra programmene i Amerika og Australia til inntekt for pedagogisk arbeid med friluftsliv i Norden. Drøftingen over forsøker likevel å gi et lite innblikk i visse begrensninger ved denne overføringsverdien. Resultatene kan gi oss en

pekepinn på at noe fungerer, men må vurderes blant annet ut fra innhold i programmene, samt hvilken tradisjon og forståelse vi overfører fra og til.

Litteraturliste

- Bischoff, A. (1996): *Friluftsliv – ungdom og personlig utvikling*. Hovedfagsoppgave ved Københavns Universitet.
- Gresham, F. M., Elliott, S. N. (1990): *Social Skills Rating System. Manual*. Circle Pines: American Guidance Service.
- Hans, T.A. (2000): A Meta-Analysis of the Effects of Adventure Programming on Locus of Control. I: *Journal of Contemporary Psychotherapy*. Vol.30, No. 1, s 33-60. Human Sciences Press.
- Hattie, J., Marsh, H.W., Neill, J.T. og Richards, G.E. (1997): Adventure Education and Outward Bound: Out-of-class experiences that make a lasting difference. I: *Review of educational research*. Vol.67, No.1, s 43-87.
- Johnson, D. og Wattchow, B. (2004): *Their words/their voices: Student's perspectives of the Camp Mallana outdoor education experience*. Paper presented at the International Outdoor Education Research Conference. LaTrobe University, Bendigo, Victoria, Australia. July 6.-9., 2004.
- Lindberg, E. (1999): Sosiale kompetanseforskjeller: Ungdom i institusjonsskole og ungdom i vanlig skole. I: *Spesialpedagogikk*, nr 6/1999, s 38-47.
- Ogden, T. (1995): *Kompetanse i kontekst. En studie av risiko og kompetanse hos 10- og 13-åringer*. Rapport 3/1995. Barnevernets Utviklingssenter.
- Ogden, T. (2001): *Sosial kompetanse og problematferd i skolen. Kompetanseutviklende og problemløsende arbeid i skolen*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Priest, S. og Gass, M.A. (1998): *Effective leadership in adventure programming*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Russell, K.C. (2000): Exploring how the wilderness therapy process relates to outcomes. In: *The journal of Experiential Education*. Vol 23, No 3, s 170-176.
- Russell, K.C. (2002): *Longitudinal Assessment of treatment outcomes in behavioral healthcare*. Technical report 28, aug. 2002. Idaho: University of Idaho – Wilderness research center.
- Russell, K. (2003): An assessment of Outcomes in Outdoor Behavioral Healthcare Treatment. In: *Child and Youth Care Forum*. Vol 32, No 6, s 355-381. Human Science Press, Inc.
- Russell, K.C., Hendee, J.C., Phillips-Miller, D. (2000): How wilderness therapy works: An examination of the wilderness therapy process to treat adolescents with behavioral problems and addictions. *USDA Forest Service Proceedings RMRS-P-15*. Vol 3. 2000, s 207-217.
- Russell, K.C., Phillips-Miller, D. (2002): Perspectives on the wilderness therapy process and its relation to outcome. *Child an Youth Care Forum*. Vol 31, nr 6, s 415-437. Human Science Press, Inc.
- Tordsson, B. (1993): *Perspektiv på friluftslivets pedagogikk*. Oslo: Hovedfagsoppgave ved Norges Idrettshøgskole, NIH.
- Tordsson, B. (1996): *Friluftsliv som erkjennelsesvei – høgtanking om bevisstgjøring av erfaringer, refleksjon og dette å være reflektert*. Bø: Høgskolen i Telemark.
- Sølvik, R. (2003): *Friluftsliv – ein aktuell sosial læringsarena for ungdom med åtferdsvanskar?* Hovedfagsoppgave ved Institutt for Spesialpedagogikk. Universitetet i Oslo.
- Sølvik, R. (2005): Fører friluftsliv i seg selv til sosial læring? Innlegg på konferansen "Friluftsliv i pædagogisk arbejde" 22.-23. september 2005. Tønballe, Danmark.

Skal risikomomenter være bærende faktorer i pedagogisk bruk av friluftsliv ??

Innlegg til konferanse om Friluftsliv i Pædagogisk arbejde 22. og 23. september 2005.

Av Seminarielektor i naturfag Bård Bakke.

Innledning; Jeg vil i dette lille opplegg prøve å belyse noen sammenhenger i den måten man arbeider med friluftsliv aktiviteter som følende risikofylte for de som deltar og hvilken betydning dette har for det pedagogiske arbeidet. I forlengelse av dette var det spennende å prøve å se litt kritisk på overføringsverdien i mellom friluftsliv aktiviteter og de unges "normale" liv. Oplegget er først og fremst tenkt i relasjon til bruken av friluftsliv aktiviteter i pedagogisk arbeide med socialt utilpassede unge, men jeg vil mene det har mange relevante overvejelser omkring pedagogisk bruk av friluftslivaktiviteter. Min teoretiske referanse ramme er basert på en norsk- svensk forståelse for friluftsliv som er utmerket presentert av Bjørn Tordsson i hans hovedfagsoppgave fra NIH. (Tordsson, B 1993). Min oppfattelse av naturens betydning og rolle i vårt liv er inspirert av min utdanning som Cand.Scient med speciale i økologi og flere teoretikere med en filosofisk tilgang, mest betdningsfulde på nuværende tidspunkt er Arne Næss og Jesper Hoffmeyer. (Næss,A. 1995 og Hoffmeyer,J. 2005). Overføringsverdien vil jeg forsøke å diskutere ut i fra en sunhedsfremme teori fremsatt av professor i mediscinsk sociologi Aaron Antonovsky. (Jensen,T.K. og Johnsen,T.J. 2003).

Opplevet risiko og tur etter evne; I en norsk-svensk forståelse av friluftsliv henvises ofte til tur etter evne prinsippet, man legger turen/ aktivitetene opp sådan at de svakeste som deltar har rimelig sannsynlighet for å kunne gjennomføre aktiviteten uten risiko for psykisk eller fysisk helse/helbred, men det fremmer den pedagogiske verdi hvis aktiviteten føles utfordrende for de som deltar. Det er veilederens ansvar og bedømme om man skal gjøre ting vanskeligere eller lettere og på hvilket tidspunkt og hvor hurtig skiftet skal skje (Tordsson,B 1993 og Andkjær.S. 2005). I denne relasjonen, veilederen og deltaker i mellom bør der foregå en dialog, men det viktigste blir veilederens erfaringer både praktisk og hans/hennes evne til å bedømme de mennekser han/hun er sammen med. I arbeidet med unge vil dette være vesentlig fordi mange av dem beveger seg ut i en uvant kontekst og vil føle det som en risiko i sig selv, her tenker jeg også på en psykisk risiko som følge av å miste ansikt, gjøre noe dumt eller ikke være "cool". De fleste unge er meget opptatt av å forstå seg selv og de fleste mennesker vil forstå seg selv i samspill eller som spejling i de andre. Jesper Hoffmeyer argumenterer for at alt liv skal forstås utifra tegn og at vi derfor skal forstå oss selv ut i fra hva vi kan og er i stand til å gjøre fysisk og psykisk. Dette JEG KAN utvisker så sjellegeme dikotomien (arven fra Descartes) og blir så sentrum for hvordan vi forholder oss til vår selvforståelse og intelligens. (Hoffmeyer.J. 2005 s. 246 - 247). I friluftsliv og aktiviteter forbundet med dette er mulighetene for å dumme seg mange, altså stor opplevd risiko, men vi kan også skape mange muligheter for å få suksess, de unge kan få mange JEG KAN opplevelser. Et dilemma kan være om aktivitetene er noen som kan fange de unge og samtidig være noe man kan stå inne for som veileder og pedagogisk ansvarlig. Jeg mener ikke i denne forbindelse at reelt farlige aktiviteter er nødvendige for å få de positive pedagogiske aspekter frem fra friluftslivet.

Jeg mener det er avgjørende at de som tilrettelegger aktivitetene har overvejet hvordan vi best kan gi de unge disse suksesser og ferrest mulig nederlag. Her kan fokus på konkurranse elementet og hva slags utfordringer vi bruker være gode pejle mærker. Det å holde seg varm eller tørr og ha overskudd til å hjelpe andre kan være noe man skal ha mere fokus på enn hvem som er sterkest,

mest utholdende eller tørr å gjøre de ting som er reelt farlige. Her mener jeg det er avgjørende for de som leder aktivitetene å være bevidst om egne holdninger til det de gjør, helt nede fra egne praktiske ferdigheter og hvilken betydning dette har (rollemodell – mesterlære) til en holdning til om naturen er et bærende element i aktiviteten eller bare er en ramme. Bruker vi naturen som mere enn bare en ramme mener jeg vi har et ansvar for å få de unge til å reflektere over menneskets samspill med naturen, og man kunne diskutere politik og holdninger til hva natur er og hvilken betydning den har for oss selv og vort samfunn (Næss.A. 1995, Tordsson,B. 1993). Friluftslivet kan være en god inngangsvinkel til en snakk om disse komplekse forhold som mange av de unge ikke normalt vil tenke spesielt mye på.

Kan overføringen til hverdagen hjelpes av en snakk om begripelighet, håndterbarhet og meningsfuldhet ? En kritikk man av og til møter når man diskuterer bruk av friluftsliv i pedagogisk arbeid er om de vaner og ferdigheter man innøver ute i naturen vil bli med inn i byen. Forstått på den måten at noen unge kan fungere fint i en friluftsliv arena, hvor de oppøver gode sosiale ferdigheter, men når de kommer tilbake til sine vanlige omgivelser faller de fort tilbake i de gamle handlingsmønstre og roller (Sjong, M.L. 1992). Jeg synes det kunne være spennende å forsøke å analysere aktivitetene i friluftslivet ut i fra Aaron Antonovsky's sundhedsfremme model og se om man herigjennom kan få de unge til å reflektere mere over egne handlingsmønstre. Aaron Antonovsky undrer seg over hvordan noen kan lære å svømme i livets flod mens andre drukner eller skal reddes i land, hva er det som gjør at noen kan mestre sitt liv og andre har så store problemer med det ? Han mener man skal ha en følelse av sammenheng denne består av 3 elementer begripelighet, håndterbarhet og meningsfuldhet. Disse komponenter bruker han til å beskrive hvordan vi generelt forstår vår livssituation men disse kan veldig lett illustreres i det å etablere en lejr og spørsmålet er om man kunne bruke det som en analyse som de unge kunne forholde seg til. Begripelig – vi er slitne og skal ha noe å spise og et sted å sove, ingen er i tvil om at det var en god ide og lage en lejr for natten. Håndterbart – det er mulig å bidra med noe selv, jeg kan hjelpe til med teltet eller gapahuken eller hente vann og ved o.s.v. Meningsfullt – når det lykkes og alle har fått noe å spise rundt bålet og et sted å sove har alle en følelse av å mestre situationen og vi har gjort det sammen. Dette motiverer til å fortsette med å hjelpe andre og å ta ansvar, det hele går opp i en større sammenheng. Hvorvidt denne parallell er lett å overføre for den unge til livet på gatehjørnet eller hjemme hos mor eller far, mener jeg kunne være spennende å avprøve og utforske.

Litteratur;

Andkjær,S. 2005 Skader og sikkerhet i havkajak. Fokus Idræt nr 2. 29. årgang.

Hoffmeyer,J. 2005. Biosemiotik – En afhandling om livets tegn og tegnenes liv. RIES.

Jensen,T.K. og Johnsen, T.J. 2003. Sundhedsfremme i teori og praksis, Philosophia s. 84 – 99.

Næss, A. 1995. Deep Ecology for the 21st. century. Ed. George Sessions Shambala.

Sjong, M.L. 1992. Friluftsliv i behandling av belastede unge – en oversikt over forskning og utredning. Direktoratet for naturforvaltning rapport 8 /1992.

Tordsson,B. 1993. Perspektiv på friluftslivets pedagogik. Hovedfagsoppgave ved Norges Idretts Høgskole.

Udover disse indlæg var der to indlæg der tog afsæt i begge dage:

**Hesten i friluftslivet: - En kortfattet perspektiverende
evalueringsrapport.**

Af Bjarne Ottesen

Udgangspunkt:

Kurset var tilrettelagt efter mesterlærerprincippet, forstået på den måde at deltagerne via ridning i terræn selv skulle erkende, opleve og føle de forskellige aspekter, det er muligt at bruge i pædagogiske sammenhænge via hesten som pædagogisk middel i forbindelse med friluftsliv.

Deltagerne skulle således med udgangspunkt i den målgruppe de hver især arbejder med, blive i stand til at erkende de muligheder, der netop, for deres målgruppe, ligger i anvendelse af hesten i pædagogiske og evt. terapeutiske sammenhænge.

Der var således som udgangspunkt ingen teoretisering; men blot nødvendige bemærkninger med henblik på at få deltagerne til at fokusere på forskellige relevante aspekter.

Som udgangspunkt var følgende målgrupper repræsenteret: Senhjerneskedede børn og unge, børn og unge med gennemgribende udviklingsforstyrrelser og herunder autister samt hyperaktive børn.

I det følgende vil aspekter af pædagogisk/psykologisk art blive kommenteret med afsæt i den praksis, hvori de kom til udtryk under kurset. Det uden at fokusere på en bestemt målgruppe, idet kurset jo var tilrettelagt for lærere, pædagoger, naturvejledere og andet godtfolk med relation til friluftsliv. Det var således tanken at deltagerne selv skulle transformere de forskellige input så de relaterede til egen målgruppe. Man kan således se kurset som en terræntur på hesteryg, hvor de forskellige relevante elementer bliver trukket frem, der hvor de naturligt falder ind.

Materialet bestod af 6 islænderheste, der alle havde en psyke der gjorde dem særdeles velegnet til friluftsliv for børn og unge med særlige behov. Dog er hestene også så forskellige, at det ikke er ligegyldigt hvem der får hvilken hest.

Islænderhesten er ikke frygtindgydende stor, den er tillidsfuld og rolig og så kan den udover de fire alm. gangarter – skridt, trav, galop og pas også tølte. (En meget ”flydende” gangart der bevirker at hestens ryg ikke hele tiden har vertikale bevægelser, som kræver en meget aktiv medbevægende indsats fra rytterens side)

Tryghed og tillid.

En forudsætning for i det hele taget at kunne arbejde pædagogisk med hesten i friluftslivssammenhænge er, at deltageren er tryk ved hesten og har tillid til at pædagogen/læreren (instruktøren) har kontrol over situationen. For nogle personer/målgrupper, kan det være en meget langvarig proces at skabe den tryghed og tillid, der er forudsætningen for at anvende hesten i friluftslivssammenhænge. Denne proces har dog under alle omstændigheder en pædagogisk værdi i sig selv, idet tryghed og tillid er helt centrale begreber i en pædagogisk kontekst.

Kurset starter med at deltagerne mødes udenfor folden. Vi dvæler lidt ved synet af flokken af heste der roligt græsser. Alle deltagerne havde prøvet at ride tidligere; men for to af deltagernes vedkommende var det så længe siden de sidst havde redet, at der sporedes en vis spænding. Deltagerne får besked på at gå ind i folden i samlet flok på en stille og meget rolig måde og finde den hest, der har lyst til at give dem en ridetur. Alle har brød med og bliver spredt så vi ikke fremturer som en marcherende hær. Instruktøren sørger for at spredningen bliver på en sådan måde, at man hver især ”rammer” ind i den hest, der er passende for én. Da vi nærmer os hestene bliver alle bedt om at stoppe op og række hånden frem med en luns brød – og ganske som planlagt, kommer hestene hver sin rytter i møde og de første trygge og emotionelle bånd er skabt.

På vej hen over marken bliver de emotionelle bånd forstærket. Der bliver klappet og talt varmt og ømt til hesten og trygheden er på plads. Samarbejdet har fået sin platform.

Nu skal der arbejdes med omsorg. Hesten skal strigles og hovene renses. Rensning af hovene er ofte grænseoverskridende. Man tror at heste sparker, så derfor er oplevelsen af, at hesten selv løfter forbenet, når man blidt masserer ned over det, en positiv overraskelse og et klart signal om, at hesten nok skal holde sin del af ”samarbejdsaftalen”. Hesten er til at regne med (tillid).

Hesten er ikke et kæledyr i traditionel forstand. Den kan blive din ven, hvis du viser respekt for den. Den er trods alt så stor og stærk, at den nemt kan sparke dig sønder og sammen, klemme eller bide dig, hvis ikke du behandler den ordentligt, føler ansvar for dens ve og vel og endelig indgår i et samarbejde med den. At arbejde med heste er social og emotionel træning når det er bedst.

Vi har nu det bedste udgangspunkt for at starte rideturen. (For flere handicapgrupper og for utrygge og hyperaktive børn og unge vil man stoppe her de første evt. mange gange)

Inden deltagerne sidder til hest, bliver de instrueret i ikke at ride foran lederhesten (instruktøren), i at holde sin plads og i ikke at ride for tæt op i rumpen af hinanden. Deltagerne får at vide, at hestene ikke kan lide at en anden hest kommer alt for tæt på. Der skal være disciplin.

Første del af rideturen foregår i skridt. Dels skal hest og rytter lære hinanden at kende og dels har deltagerne vidt forskellige erfaringer med heste; men deltagerne får en fortælling om, at når man kommer stille ridende, så har man mulighed for optimale naturoplevelser. Dyr er som regel ikke særlig bange for dyr, så vi kan komme tæt på og hvis man er særligt stille og særligt opmærksom, vil man altid ”se skyggen af et vildsvin”. Her drejer det sig jo om skærpet opmærksomhed, samarbejde og disciplin.

Samarbejdet og disciplinen sættes på prøve ved at ”vi kommer til” at ride forkert. Alle skal vende og finde ind på plads igen.

Turen rundt giver nogle enestående naturoplevelser. Terrænet er kuperet med både stejle op- og nedstigninger. Balanceevnen bliver konstant; men ubevidst trænet. Man slapper mere og mere af og i løbet af relativ kort tid er menneske- og hestekroppen smeltet sammen til en helhed, der hele tiden balancemæssigt koordineres intuitivt (stadig skridtgang) Man kommer ind i en ur – rytme, der skaber denne sammensmeltningsoplevelse, der gør noget ved både fysisk og psykisk handicappede personer og vel også noget ved os andre. Jeg ved ikke præcist hvad der sker; men min hypotese er at den ur – rytme / ur - puls kombineret med et emotionelt gunstigt udgangspunkt løsner op for både

fysiske og psykiske blokeringer. Kroppen kommer ind i en ideel koordineret og sammenhængende motorik. Der skabes en platform for videre personlig udvikling.

Pausen. Man skal huske at holde pauser. Efter en intens oplevelse skal man stoppe op et smukt sted. Vi får efterfølgende uvægerligt et eksistentielt møde, hvor det på baggrund af, at man har haft intense fællesoplevelser, at man har været sammen i en gruppe og at man har overskredet grænser, er legalt og naturligt at give udtryk for følelser, omsorg, socialt engagement og hvor det er legalt at komme frem med noget af det der ligger en allermest på sinde; men som man måske ikke selv har fået og/eller været i stand til at bearbejde. Med den rette empati hos instruktøren, opstår der let peer – learning i det socialt – emotionelle felt og begrebsapparatet udvides – man må vinde ord for de oplevelser man har haft. Uden oplevelser ingen ord.

Turen går videre og denne gang i let trav. Efter få instruktioner slår hestene over i tølt. (Flere af hestene er naturtølttere) Sammensmeltningen med hesten bliver endnu mere intens end ved skridtgang. Man oplever fart og spænding samtidig med at oplevelsen af en lethed og en naturlig balance trænger sig på i det kuperede terræn. Vi rider ind af små ”uudforskede” stier. Trangen til at udforske bliver intens. Nysgerrigheden kan ikke holdes tilbage. Vi kommer lang væk fra sporet, men det gør ikke noget, for hestene kan hurtigt løbe tilbage til udgangspunktet igen. Farer vi vild, er problemet ej stort, idet hesten har en naturlig fornemmelse af, hvor ”hjem” er. Slap af og lad hesten bestemme ruten.

Vi kommer i uvejsomt terræn. Hvad skal vi gøre? Der skal træffes hurtige beslutninger, man må bruge sin intuition.

Undervejs nedbrydes disciplinen. Vi er ude for at opleve naturen; men forreste hest har altid den ansvarshavende som rytter. Man har ansvar for at alle kan være med, at den rigtige rute vælges og at oplevelsesintensiteten bliver så stor som mulig. Instruktøren holder sig tilbage, siger ingenting men ser hvad der sker. Og sandelig, der bliver taget ansvar intuitivt.

Slutbemærkninger.

Som det forhåbentligt fremgår af ovenstående meget summariske beskrivelse, er der mange aspekter i anvendelse af hesten i friluftslivssammenhænge for personer med særlige behov i bredeste forstand. Vi mangler dog grundlæggende (empirisk) pædagogisk forskning på området?

Der bør således forskes i islænderhestens pædagogiske muligheder på det sociale, emotionelle, psykiske og fysiske område og sammenspillet mellem disse dimensioner i relation til en personlig udvikling?

Det vi kalder ur – rytmen eller ur – pulsen hos islænderhesten ved vi er med til at løsne op for psykosociale blokeringer og givetvis også for psykiatriske problemstillinger. Vi ved dog slet ikke nok om disse områder?

Hvad er der med disse naturoplevelser og bevægelser i naturen, der har så positiv en indflydelse på sind og sjæl?

Hvilke transferdimensioner kan vi få i forbindelse med det at udforske naturen?

Det bør forskes både generelt og specifikt i forhold til forskellige målgrupper.

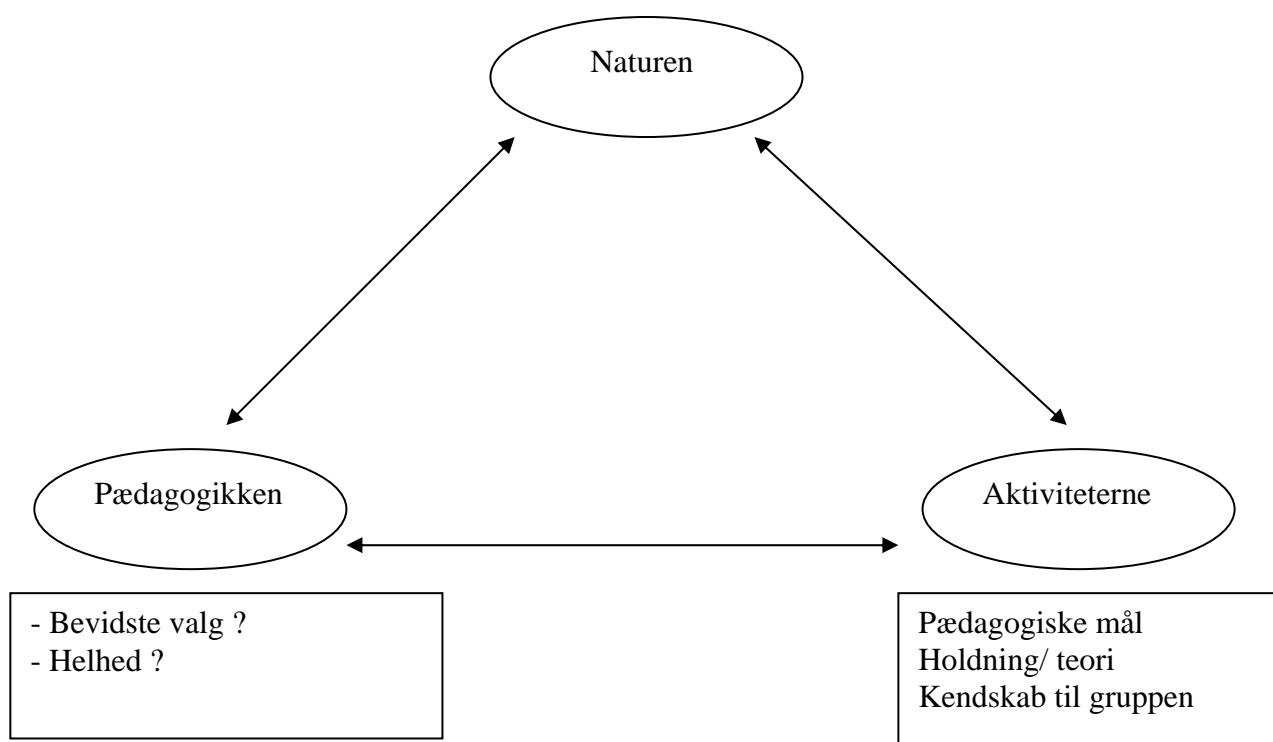
Bjarne Ottesen
Båring Højskole

Supplerende indlæg fra Søren Andkjær

Referent Bård Bakke

Der er mange muligheder med friluftsliv i pædagogisk arbejde, men der mangler en del dokumentation og undersøgelser af hvad det er som giver effekterne i den pædagogiske praksis i norden. Helt konkret viser Randi M. Sølvik's arbejde at det er mulig at bruge friluftsliv fordelagtigt for at fremme social læring i blandt unge (se debat indlæg).

Følgende figur kunde være et udgangspunkt for videre arbejde med friluftslivet som pædagogisk arbejdsredskab;

Her tænkes total oplevelsen ind som en vigtig faktor derfor er naturen placeret centralt i figuren. Denne egenværdi som tillægges naturen er måske en af forskellighederne i mellem nordisk forståelse af friluftsliv og den amerikansk/ engelske forståelse af disse typer af aktiviteter (Bischoff,A. 1996 og Tordsson,B. 1994). Hvilken betydning eller værdi denne vægtningen eller fokuseringen på naturen rolle har for det pædagogiske arbejdet var et oplagt område at undersøge nærmere. Andre områder som burde undersøges nærmere er hvordan de positive effekter som kan opnås i gennem friluftslivs aktiviteter kan overførelse til hverdagslivet;

Centrale områder/ spørgsmål vil være;

- Hvordan sikre?
- Opfølgning!
- Dokumentation?

Herefter følger to meget korte sammendrag fra de to dage, mest for at deltageren kan mindes dem (se senere for en mere udførlig beskrivelse af centrale diskussions emner fælles for de to dage):

Sammendrag af diskussion i forbindelse med paneldebatten den. 22. September;

Der er mange som har gode erfaringer med at bruge uderummet i pædagogisk arbejde med sindslidende og psykisk udviklingshæmmede, nogle har op til 30 års erfaring med udendørsaktiviteter. Væsentlige erfaringer går på at hvis man selv er interesseret i udelivet kan man få engageret brugerne til at give udendørsaktiviteter en chance. Det blev tydeligt i debatten at den måde man er ude på spænder vidt. Dette har selvfølgelig meget med brugernes fysiske og psykiske formåen at gøre, men handler også om det pædagogiske personales viden, erfaring og indstilling til uderummet. Der blev omtalt en del forløb som gik på at gå ud i haven for at kigge på insekter og orme eller tage kaffe og kage med hen i parken. Det vil mange nok ikke betegne som friluftsliv ud fra den litteratur som beskæftiger sig med friluftsliv i norden, eller andre steder i verden. (Tordsson, B 1993, Bischoff, A. 1996 og Sjong, M.L. 1992).

En meget væsentlig problematik som blev grundigt debatteret gik på motivations aspektet – Hvordan få brugerne med ud ? Her var der flere holdninger, fra frivillig tvang til gulerods pædagogik med kaffe og kage. Det var bred enighed om at det var meget vigtigt at starte op i det små, så ingen blev skræmt, eller fik en dårlig oplevelse, det skal være det positive engagement som er bærende for aktiviteterne. Turene ud gøres ikke for at brugerne skal lære en masse om natur, men fordi de kan få nogle gode, positive oplevelser med hinanden, personalet, naturen og med sig selv. Dette afspejles også i spørgeskema undersøgelsen (se figur 5 og 6).

Naturens værdi eller betydning for aktiviteterne blev berørt, og de mange måder at være ude på afspejles i forholdet til naturens betydning. Den ramme som naturen giver er væsentlig som beskrevet i indlæggene om det være sig som et kulturhistorisk skatte kammer, et rum fuldt af muligheder for sansemotorisk stimulation eller et sted hvor man møder nogle store kræfter og kan reflektere over vores plads i en større sammenhæng.

Der er et stort behov for at undersøge området nærmere og forsøge at dokumentere effekterne af de mange aktiviteter som bliver udført. Diskussionen om hvorvidt det er friluftsliv eller noget andet er måske mere interessant ud fra nogle akademiske betragtninger. Dog vil vi tilføje at en sådan diskussion kunde være en god proces i forhold til at analysere og reflektere over de aktiviteter som tilrettelægges og udføres i dag.

Sammendrag af diskussion i forbindelse med paneldebatten 23. september

Risiko aktiviteter og tilrettelægning, herunder brug af tvang. Der var enighed om at man i mange tilfælde var nødt til at presse mange unge ud i en opstarts fase, flere havde dog positive erfaringer med at være ude med de unge på længre sigt.

Hvad er det som ”rykker” samvær med voksen/pædagog eller naturen, interessant felt at undersøge nærmere. Er det det langvarige tætte samværet med en ”fornuftig voksen” som giver den positive effekt eller er det aktiviteterne og udelivet i sig selv som gir de positive udslag ?

Friluftslivets egenværdi – kan vi overføre forskningsresultater fra amerikanske, australske eller engelske undersøgelser til norden ? Hvilken betydning får forskellene på disse friluftsliv kulturer for det pædagogiske arbejde. Der blev under paneldebatterne ikke diskuteret forskelle på de nævnte friluftsliv traditioner.

Overføringsværdi – friluftslivets arena til den unges dagligdag ? Den sociale træning som foregår i en friluftsliv arena bliver den overført til andre sociale rum af de unge som deltager, eller indtager de en rolle i friluftsliv konteksten som de forlader når de tager noget andet tøj på eller er deltagere i andre sociale rum ?

Opsummering af arbejdsseminarerne:

Kajak

Instruktører; Ole Kjær og Søren Andkjær

Mål; At præsentere kajakroning som pædagogisk aktivitet, både til leg og turbrug. Få en diskussion i gang omkring muligheder og begrænsninger.

Metode; Forløbende blev tilpasset deltagerne på kurset og de tog udgangspunkt i de brugergrupper deltagerne arbejder med til daglig.

Konklusion; Den første dag (sindslidende og psykisk udviklingshæmmede) blev der brugt en del tid på at diskutere hvordan kajakken kunne introduceres til disse brugergrupper, motivation, sikkerhed osv. Denne dag blev der arbejdet med en af deltagerne som agerede udviklingshæmmedet og der blev udviklet metoder til at få personen til at føle større tryghed ved kajakken. En udrygger anordning blev gjort fast på kajakken helt i tråd med grønlandsk tradition og brugeren kunne ro uden at være så afhængig af en optimal balance. I plenum blev der givet udtryk for at kajak, det er altså bare noget alle skulle tage og prøve (sagt af en begejstret nybegynder). Det afgørende for succes var erfarne, rolige instruktører, der kommenterede positivt og havde fantasi (deltagerne spillede bla. stikbold ude på vandet og kæntrede – så var der mulighed for at øve kammeratredning). Aktiviteten omfatter en del ”learning by doing” og tur efter evne, begrænsningen ligger i deltagerantallet. Aktiviteten kræver små grupper delt op efter evner/erfaring og et højt planlægningsniveau. Kan deltagerne hjælpe hinanden? Ikke første gang de er ude mente folk.

Klatring

Instruktører; Allan Bo og Thorben Lundø

Mål; At præsentere skovmandsklatring og træklating inspireret fra alpine teknikker som en aktivitet i pædagogisk arbejde med de relevante brugergrupper. Få en diskussion i gang omkring muligheder og begrænsninger.

Metode; Teknikker og udstyr blev vist frem og alle deltagere forsøgte at klatre så godt de nu kunne, der var løbende diskussioner i og omkring træet.

Konklusion; Der er mange muligheder i træklating, men man skal også være opmærksom på de brugere som er involveret. Der er muligheder for at få mestringsoplevelser, men også mulighed for at blive til grin eller føle sig dårlig til noget. Progressionens muligheder blev oplevet og deltagerne fandt metoder til at hjælpe hinanden. Dette er klart en aktivitet hvor der er mulighed for at opleve fælles tredje og er en meget social klatreform (læg mærke til at inputtet fra Allan Bo og Thorben ikke var idrætspræget). Det var en stor sanseoplevelse at slippe moder jord. Aktiviteten kræver meget teknik, sikkerhed og forberedelse.

Strand og kultur

Instruktør: Benny Lind Jensen

Mål og metode; Deltagerne blev præsenteret for den måde Benny Jensen bruger stranden på i sit arbejde. Omhandlende bål, livet i strandkanten og kulturhistorien især igennem fund fra stenalderen. Se artikel fra paneldebatterne.

Konklusion: Det var en dejlig gåtur og deltagerne gav udtryk for at have lært meget også faktuel. Det var godt at tænde bål og tilberede rejer, og turen oplevedes som betydende. Benny s trick med at lave en cirkel omkring et godt fund og give folk mulighed for selv at ”finde” gav selvtillid, selvom man havde fået hjælp. Deltagerne mente godt at det kunne overføres til andre arenaer og at de kunne og ville bruge det selv næste gang.

Bål og Lejrliv

Instruktører; Vagn Bondo Andersen, Hans Ole Sørensen, Niels Christian Charles og Bård Bakke

Mål; Præsentere forskellige former for madlavning på bål, grønsløjd – træsnitning og forskellige måder at etablere en lejr på. Diskutere holdninger og værdier i forhold til aktiviteter og udstyr.

Metode; Deltagerne blev præsenteret for instruktører samt udstyr, og fik derefter mulighed for at vælge en type aktivitet. Der blev forsøgt at løbende diskutere muligheder og værdier i aktiviteterne, samt at inddrage deltagernes egne erfaringer.

Konklusion; Der er meget stor forskel på hvordan man bruger og tænker på uderummets muligheder. Det primitive i forhold til det mere avancerede blev diskuteret og der kom mange nuancer i spil. Ønske om at have fokus på sund mad og en god oplevelse, brugernes forudsætninger, det pædagogiske personalets indstilling, naturens rolle i forløbet og lærings- eller mestringsaspekter ved aktiviteterne. Man skal huske at meget kan lade sig gøre med lidt grej og give sig tid til at se ind i bålet. Under disse arbejdsseminarier blev der diskuteret forskellige tilgange til at udøve friluftsliv og hvilken betydning dette kunde have for det pædagogiske arbejde.

Sejlads

Instruktører; Jens G. Andersen (kun den 22/9) og Mads Brodersen

Mål; At give deltagerne en oplevelse og fornemmelse af det at være med til at sejle en smukkejolle. Muligheder i sejlads som pædagogisk aktivitet kunne diskuteres.

Metode; Instruktørerne udførte en sejlads mere eller mindre på samme måde som de gør med de brugere de sejler med i deres daglige arbejde. Jens G. Andersen med psykisk udviklingshæmmede og Mads Brodersen med bl.a. socialt utilpassede unge.

Konklusion; En stor oplevelse at sejle og det er mange muligheder pædagogisk i sejle aktiviteterne, mange stærke oplevelser af at være ude i naturen, samarbejde er alt afgørende og udvikles yderligere undervejs, man skal tilegne sig nogle færdigheder og man er sammen med brugerne på en anden måde. Der er medansvar overalt i båden og selv en lille indsats tæller. Almindeligvis begynder turdeltagere efterhånden at undervise hinanden. Deltagerne på konferencen oplevede aktiviteten realistisk og så førnævnte faktorer hos sig selv og hinanden. Se også Jens G. Andersens paneldebat indlæg.

Ridning på islandske heste

Instruktør:

Der henvises til Bjarne Ottensens beskrivelse under supplerende indlæg tidligere i rapporten og her fra plenum:

Hesten kan noget ekstra (empati). Især alt det der ligger udenom at ride, d.v.s., rense hove, strigle, fodre, muge ud altså at passe heste på alle måder, den del er supervigtig.

Erfaringen er at dyr lukker mennesker op selvom det at arbejde med heste kan være noget grænseoverskridende. En deltager er vant til rideskoleaktiviteter; men udtrykte begejstret at islandske heste og at ride i naturen er noget helt helt andet. Aktiviteten blev anbefalet varmt.

Fælles diskussionspunkter for de to dage:

I løbet af de to dage dukkede der, ikke uventet, flere diskussionsemner op, der var/er af fælles interesse, uanset hvilke mennesker vi har som målgruppe for vores brug af friluftsliv. Vi har forsøgt at samle guldkornene her.

Motivation:

Hvordan motiverer vi mennesker til at tage ud?

Må vi tvinge folk?

Hvad med at lokke med kaffe/kage?

Begge dage var der en stor interesse for den del af den pædagogiske metode, der beskæftiger sig med motivation, her brugt helt konkret som arbejdsredskab: "Hvordan får vi folk med ud?" helst fulde af begejstring. Det blev i den forbindelse bemærket at naturvejledere kan have en fordel, fordi de er en "event" noget nyt og spændende.

Ud fra diskussionen er der ingen tvivl om at det ikke er én ting, der afgør om en person siger "ja" eller "nej" til friluftsliv.

Egen motivation og spredning af denne.

Det optimale må være at tage udgangspunkt i den konkrete persons ønsker, enten som personen udtrykker dem med ord eller som vi, som professionelle ser/tolker dem i hverdagen. Og i den forbindelse kan det være en lang vej at gå. Benny gav et eksempel: Hvis bare en person giver udtryk for at ville f.eks. på fisketur, så tag af sted. Næste gang har du to med (Benny indregner at bruge den enes begejstring som reklame for andre).

Det er utroligt så meget det betyder for vore turdeltagere at de får deres ønsker opfyldt (tænk over hvor tit dét er sket i deres liv).

På Lindebjerg (sejlads) hænger der billeder af båden "Veronica" næsten "overalt, og de benytter sig også af "mund til mund" metoden.

Fra salen: "Jeg har svært ved at motivere mine brugere til at gå med på mine projekter". Og det er nok lige ordene "mine", der her giver problemer. Vi skal til stadighed huske at møde mennesker der

hvor de er (holdbare ord fra Søren Kierkegaard), og ikke lokke dem til vore projekter (jævnfør startpunktet i Charlottes historie).

At gøre nysgerrig.

Man kan ikke vide at noget er godt før man kender lidt til det. Her blev fremført at man kunne tage aspekter af oplevelsen med ind i institutionen. F.eks. kunne pædagogen bringe sand og muslinger hjem til institutionen for på den måde at gøre stranden konkret (håndterlig), og fortælle gode historier om tingene (narrativ tilgang). Derefter kunne man besøge en naturskole (mærke flere ting og komme lidt ud) og til sidst tage til stranden i længere og længere tid. Processen kan overføres til andre aktiviteter.

Andre bruger nysgerrighed og fascination via en anden aktivitet: F.eks. at vælge at lave bålmad et sted, hvor turdeltagerne bliver inspireret til andre aktiviteter. Det kunne være ved at se både sejle forbi ude på vandet eller hvor man ved at der bliver redet forbi på heste. Det skulle gerne udløse reaktionen ”øj det kunne vi godt tænke os at prøve”.

Tryghed, tillid og udfordringer.

I forlængelse af ovenstående er det nødvendigt at grundlaget, nemlig tilliden til os, er i orden. En del af tilliden opstår når turdeltagerne oplever at de ikke bliver udsat for noget som de ikke magter (mantra: Tur efter evne), og at de bliver respekteret.

Man bliver som turleder nødt til, uanset hvor ambitiøst man har anlagt/planlagt turen at respektere folks egeninteresser. Nogen sidder ”bare” ved bålet, nogen stryger rejer, nogen fisker og nogen snakker. Alle får en oplevelse, i forhold til hvor de er, i deres liv.

Turdeltagerne skal kunne stole på at turlederne har styr på turen: ”Jeg har styr på det”. ”Jeg ved hvad der skal ske, du behøver ikke at bekymre dig”. Dette skal formidles tydeligt enten i ord eller anden forståelig kommunikation.

Når trygheden og tilliden er i orden, kommer vi til udfordringerne. Der er forskel på hvad vi voksne tænker er risikobetonet og hvad børn/unge tænker er risikobetonet. Nogen børn/unge tænker f.eks. ikke at rapelling er farligt; men at sove ude i sovepose, hvor der kan komme edderkopper og andet, dét er farligt. Igen er det vigtigt at vi uanset hvilke turdeltager vi arbejder med, forsøger at finde ud af hvad der rører dem, og hvor deres evner og behov er.

Når turdeltagerne har styr på én ting vil de gerne fortsætte med det. Så er det op til os at motivere yderligere vha. ”kom og hjælp mig med... så styrer de f.eks. båden sammen med turlederen, eller passer maden eller noget andet sammen med turlederen.

Turen skal altså grundlægges med struktur og forberedelser og så skal der være plads til det impulsive og plads til at ændre planen hvis fokus bliver et andet. I sandhed krævende – husk det.

Pædagogens kompetencer.

Der er ikke tvivl om at vores engagement smitter. En engageret og troværdig person når langt.

Men det rækker ikke altid. I det tilfælde kommer endnu en kompetence i spil: Fantasi. Fantasien kan eksemplificeres i denne historie (igen fra Benny):

Jeg havde før ofte afbud på ture, når det blev regnvejrs. Sådan nærmest for sjov hængte jeg opslag op, hvor jeg udbød en regnvejrstur (aflyses i tilfælde af ingen regn). Turen blev udbudt som en bustur, hvor vi skulle kigge ud på regnen/naturen. Nu er det sådan at man ikke må ryge i bussen, altså blev der gjort holdt og man steg ud for at ryge. Så slår den gode naturpædagog til, finder noget spændende 2,3,4,5 skridt fra bussen, kommer tilbage med det og fortæller den gode historie. Inden nogen ved af det går deltagerne rundt i regnvejret og kigger efter flere spændende ting. Siden har Benny ikke haft afbud på grund af regn (redaktionen: Se det var et rigtigt eventyr).

Måske er der mere end vi tror, der falder tilbage på pædagogernes fantasi og evne til at finde nye stier, som giver vore deltagere det lille skub der nogen gange skal til for at komme ud. Skubbet kunne også være at køre ud til basen og bo der lidt, starte med at drikke kaffe derude og så udvide derfra.

Når de fremtidige turdeltagere ikke selv kan motivere sig (mangler indre motivation), bliver turlederens motivation helt central for om det lykkes at få turdeltagerne med ud.

Pædagoger/turledere skal altså være vedholdende og gode til at motivere, nogen gange også deres kolleger.

Man skal vide noget. Voksne der intet ved er enormt uinteressante. Læs nogle bøger, gå ud og arbejd med det du har læst, pludselig er det dig der fortæller og bliver grebet af det. Turdeltagerne bliver også grebet af det og vil have noget med hjem til vindueskarmen (et minde - en "krog at hænge turen op på"), fra normal området – børnehaverbørn kan diskutere Mogens Hansen voksenrollen i forhold til naturformidling (Hansen, M. 2003).

Tvang/lokke.

To ord der normalt ikke har en positiv klang i den pædagogiske verden, kom naturligvis op i disse fora. Vi vil så gerne have deltagerne med ud. Vi ved at det er godt for dem (se senere), men det ved de ofte ikke selv. Eller de er blokerede af tradition og/eller gamle mønstre og erfaringer.

Fænomenet "kaffe og kage" belønning dukkede især op ift. fys/psyk udviklingshæmmede og psykiatribrugere. Det er nok heller ikke et ukendt fænomen for læseren. Selvom emnet dukkede op blev det ikke afklaret om konferencedeltagerne tog afstand fra "kaffe og kage", syntes at det var ok eller en uundgåelig del af udeliv. Diskussionen om kaffe og kage kunne jo og gå på at det var et skridt på vejen mod aktiviteter som er mere friluftsliv prægede ifølge en nordisk forståelse af fænomenet, altså en del af den pædagogiske progression. Men her mangler vi igen diskussionen omkring hvad vi egentlig lægger i begrebet friluftsliv og hvorfor disse værdier er vigtige.

Direkte tvang kan nogle gange optræde i forhold til unge utilpassede, og mange mente at det er ok i forhold til denne gruppe. En ahaoplevelse i den forbindelse var en persons indlæg om at hvis vi ikke tvinger de utilpassede børn i en periode (indtil de mærker at det vi tilbyder faktisk er godt) ja så tillader vi at den unge stagnerer i sin udvikling!

Der bliver spurgt i plenum: Når I nu tvinger dem til det her, gør de det så nogensinde af sig selv senere?

Børge Svensson fortæller om deres skovprojekt hvor de tvinger de unge ud i skoven: Det startede som en kamp men nu efter et halvt år er det blevet en fast kultur. De unge nyder at være derude (selvom de ikke altid vil indrømme det). Vi har færre konflikter og mere udvikling. Børge påpeger dog at det er svært 100% at sige at det er naturrammen der gør det hele. Børge Svendsen kommer fra Landerupgård som er en døgninstitution for unge med sociale problemer i nærheden af Kolding.

Institutionen har hele tiden arbejdet meget professionelt med pædagogikken også miljø terapi så det at skille skovprojektets effekt ud kan være vanskelig!

Det skal understreges i denne forbindelse at når nogen skal deltage selvom de ikke vil, så medfører dette om muligt et endnu større ansvar for pædagogerne.

Pædagogens rolle/naturvejlederens rolle.

Diskussionen om turledernes roller var oppe og blive vendt flere gange. Betegnelsen "turleder" bruges i dette afsnit om alle ledere uanset stillingsbeskrivelse.

Naturvejledere (her forstået bredt) har det held at de kommer "uden en rolle" og får derfor en lang line fra turdeltagerne. De får simpelthen lov til mere.

Naturvejledere kan give pædagogerne og turdeltagerne en mulighed for at se hinanden på en ny måde.

Nogle turdeltagere kan lære meget af at se, at deres pædagoger ikke kan alt i hele verden. Fokus kan flyttes, fælles tredje opnås og samarbejde opstå. Personalet udvikles også indbyrdes også hvis samarbejdet ikke kører.

Det er vigtigt at pædagogen bliver i den rolle turdeltagerne er vant til. Dette kunne ses som en modsætning til ovenstående?

Turlederne er sammen garanter for at åbne for mulighederne og for at vore turdeltagere prøver om det her er noget for dem. Det er vigtigt at kunne sætte ord på sine behov, ønsker, planer osv. at sige det højt. Denne mulighed opnås godt i konkrete situationer.

Det er også turlederens ansvar at turdeltagerne får succes. Hvis f.eks. det centrale i en tur er at finde noget på stranden, så er det supervigtigt at turlederen sikrer, at alle finder noget. Der må turlederen bruge sin fantasi, så turdeltageren, med lidt hjælp, selv finder noget.

Hvilken betydning har tidsfaktoren og afstanden til hjem?

Der var på konferencen ingen tvivl om at mængden af tid er helt centralt for om det her lykkes. Der kan ligge et kæmpe forarbejde i at få folk med ud, ofte med udgangspunkt i aktiviteternes sikkerhedskrav eller deltageres tryghed ved situationen. Vi skal altså kunne være tålmodige i den her proces. Måske starte i det små (en tur rundt om institutionen, slå lejr på plænen eller et kort stykke væk) og så senere udvide horisonten.

Selvom dette ofte er sandheden, skal vi huske at udvikling også kan ske i spring og hurtigt uventet. Det er altså vigtigt at pædagoger ikke låser sig fast på en langsom metode og overser deltageres udvikling, men hele tiden er med og opmærksom i processen. Det stiller krav om overblik (se f.eks. beskrivelsen af en brugers omstigning til en anden båd i Lindebjergs sejladsbeskrivelser).

Når vi så er ude, er det folks erfaring at det tager tid for deltagerne at falde til og begynde at profitere af friluftslivet. Der var bred enighed om at overnatninger var af det gode og der var erfaringer for at flere dage ikke var for meget især for unge utilpassede (se også Randi Sølvik's indlæg) og sent udviklede unge. Ting tager tid. Igen skal vi være opmærksomme på at deltagerne kan foretage udviklingsmæssige kvantespring lige pludselig derude.

Vi skal også huske at roen kan komme af at være væk fra alle mulighederne.

Hvad kan det at være i naturen gøre ved os?

Vi var nok ikke i tvivl om at naturen betyder noget helt specielt for mange mennesker. Men hvad er det der sker?

Ifølge Thorben L. giver naturoplevelser en samlet oplevelse, det er umuligt at være selektiv og vælge noget af oplevelsen fra. Man kan meget lidt undgå at få en helhedsoplevelse. Dette mener han er i stærk kontrast til vores normalt fragmenterede hverdag. Selv en (set udefra) meget konkret og fragmenteret aktivitet som træklating vil med en bestemt indgangsvinkel (her på konferencen repræsenteret ved Allan Bo) give en helhedsoplevelse af et træ.

Uanset hvilke mennesker vi har med ud vil naturen fascinere, udvikle og stimulere dem.

At være i naturen får os til at se os selv – giver os en viden og indsigt i – hvor er jeg i forhold til verden og universet. Det får os til at tænke over: ”Hvem er jeg?” ”Hvor hører jeg til?”

Jimmi Madsen fortæller: Jeg vil gerne åbne deres øjne for at her er en mulighed (naturen) der er tæt på , gratis og tilgængelig, og han fortsætter: Primitivt lejrliv i vintermørket, en ung siger: ”Her sidder man og kan kun snitte i en pind; men man keder sig ikke. Hjemme på institutionen er der både bordtennis, billard og 50 kanaler på fjernsynet; men der keder man sig alligevel”.

Naturen er en god kontrast til zappersamfundet, og derfor bør udeaktiviteter ikke lægge op til at turdeltagerne zapper rundt = planlæg ikke for mange aktiviteter, så risikere du at ødelægge naturens betydning. Turdeltagerne skal have lov til at dvæle. Her blev det bemærket at ikke alle mente at deres turdeltagere var med på det ”dem vi har med dvæler ikke, hvis de ikke har et program, finder de sagtens lige på noget”.

Naturen ”møder” turdeltagerne der hvor de er, den er ikke indrettet til f.eks. en bestemt aldersgruppe.

Naturen har sin egen værdi og er en helt unik arena at arbejde i. Denne arena giver os blandt andet muligheden for at lade være med at styre og blande os så meget. Noget en deltager mente var meget vigtigt.

Vi er anderledes når vi er ude, vi har en anden rolle overfor vore turdeltagere. Regler er ikke så stramme (eks. Ikke bøvse indenfor men i orden udenfor). De overvejende gode relationer vi opbygger med deltagerne i naturen, kan give os en bedre platform når det senere eventuelt bliver nødvendigt at ”skælde ud”. Det kunne i det hele taget være godt, hvis vi voksne kunne trække vores måde at være på udenfor med indenfor. Der blev henvist til en artikel af Kjeld Fredens: ”Når tingene taler til os”, kan læses på www.udeskole.dk.

Der findes en del litteratur omkring dette, men på dansk er der meget fine diskussioner i Naturens værdi, (Agger,P. et.al. 2003) og i Børns Udeleg - betingelser og betydning (Grahn,P. et.al. 2000).

Kan vi pege på hvad friluftsliv har af indvirkning på menneskers udvikling?

De to fora nåede frem til at friluftsliv i hvert fald har mindst fire indvirkninger på menneskers udvikling:

1. Den kropslige udvikling. Dermed menes bedre kondition, balance og kropsbevidsthed (se eksempelvis beskrivelserne under ridning og sejladstidligere i rapporten).
2. Den sociale udvikling.
3. Den indre udvikling af mestring, selvtillid og selvværd.
4. Den personlige udvikling.

Elin Skovgård fortæller: Vi har taget på ture de sidste 30 år. Vi er få pædagoger med – gerne to pædagoger til ti turdeltagere, for så må vore deltagere hjælpe hinanden (en del sidder i kørestol og går meget lidt/dårligt). Når vi så møder et træ der ligger hen over stien, skal vi vælge: Vender vi om nu eller hjælper alle hinanden? Når der ikke er så mange pædagoger med er deltagerne mere motiverede for at overvinde modstanden og komme videre (hen til kaffestedet). De hjælper hinanden og finder nye måder at løse problemerne på.

Elins turdeltagere kan også bruge en hel dag på at komme op af nogle trapper på en bakke for at se en fin udsigt, her lærer de igen af hinanden m.h.t. ”klatreteknik”.

Når vi snakker om social læring kan det nogen gange være svært at afgøre om det er naturen eller den ofte bedre normering på turen, der er afgørende for at den sociale læring sker. Men i Elins Skovgårds beretninger kan det ikke være normeringen der tæller. Vi mangler forskning og dokumentation på området.

Indlæg om normering: Hvis det er nødvendigt med mange turledere på turen kan det opfattes som unødvendigt for turdeltagerne at engagere sig. Her kunne man skabe ”små rum”, hvori turlederne fordeler sig med forskellige opgaver, og dermed kommer til at fylde mindre i det samlede billede.

Glæden ved at kunne noget nyt, f.eks. at holde balancen i en kajak – kroppen kan noget! Her bliver selve det at sejle ikke så vigtigt (men måske senere).

Deltagerne har også erfaringer med at unge utilpassede kan samarbejde, når de ikke er på skolen/i den vante dagligdag, men det kræver at de har tid til at falde til i den nye arena.

Friluftsliv har den fordel at der ofte er mangfoldige opgaver, så der vil være en til alle deltagerne uanset evner, og der vil være mulighed for at få ”jeg kan” oplevelser for alle. Der er kontant afregning fra kontekst, når man gør noget rigtigt eller forkert, og langt de fleste opgaver giver umiddelbart mening. Det giver f.eks. mening af bo tæt, tænde ild, lave mad osv. selvom det ikke lige er noget man gider hjemme. Skal vi holde varmen om vinteren i teltet, skal der fyres hele tiden. Et let job men vigtigt, det giver ansvar og turdeltagerne tager ansvaret og får selvtillid. Konferencedeltagerne har gode erfaringer med at deres turdeltagere skal finde/yde noget f.eks. for at få mad. At det er godt at mærke naturen direkte og det er rammen for aktiviteten/naturen, der selv ”meddeler” de unge, at deres indsats er nødvendig. Arenaen er tydelig og meningsfuld når man arbejder med friluftsliv.

Sejlads i en flermandsbåd giver turdeltagere forudsætninger mulighed for at være ”lige meget med” i modsætning til f.eks. ridning og kajak, hvor et vist grundniveau kan være nødvendigt for turens gennemførelse. I flermandsbåden kan turdeltagerne så gradvist udvikle sine evner mht. sejlads. Selvom det bare er at sidde rigtigt/det rigtige sted i båden er det en god start. Kørestolsbrugere sidder f.eks. op ad masten i bunden af båden. Det er et spørgsmål om fantasi at finde en vej frem.

Derude i naturen er turdeltagerne afhængige af hinanden, de er virkelig på herrens mark og det giver sammenhold. Det sociale er ikke begrænset til at gælde mellem turdeltagerne. De mærker også at pædagogen/den voksne er fuldt ud tilstede og værdsætter dem. ”Jeg er betydningsfuld”. Helgenæs efterskole (almindelige børn 15-16 årige) bruger friluftslivsforløb til at vise de unge at de voksne værdsætter andre kompetencer end bare dem, der bruges i klasseværelset.

Når man arbejder kulturhistorisk med friluftsliv er der to indgangsvinkler:

1. At ramme en interessant periode
2. At sørge for at turdeltagerne finder noget.

Målet er at turdeltagerne ser: Her har været nogen mennesker før mig.
Dette leder til spørgsmålet: Hvad gør det ved mig at tænke over det?

Det er ikke alle der har behov for at føle sig nyttig. Nogle har deres eget projekt udenfor fællesskabet, og det skal de have lov til. Ikke alle turdeltagere har nødvendigvis ro til at deltage med ansvar.

Er vi ikke alle sociale, nogen er sociale på sidelinien/på afstand. De motiveres af noget andet, det sansemæssige indtryk, at have det sjovt. Nogen vil hellere se det rolige vandspejl uden at det bliver ødelagt af at man padler, nogen vil hellere fange vandmænd og finde dyr under barken . Er det også en del af friluftsliv?

Kan brugen af friluftsliv spores i den øvrige hverdag?

Hos turdeltagerne:

Det ville være godt hvis vi havde en masse dokumentation for at disse friluftslivsaktiviteter medførte en mestring andre steder end lige ude i naturen. Der ligger et stykke arbejde foran os. Henning Møller spørger: Findes der særlige træk hos de utilpassede unge hvor friluftsliv kan styrke deres tro på egne evner og fremme deres andre kompetencer?

Ét svar: Båring Højskole har gode erfaringer med friluftsliv på strand, i vand, samle gummibåde og sejle i dem og bygge lavoer. Det praktiske element i denne type friluftsliv giver ofte utilpassede unge mulighed for at få en oplevelsen af at kunne stole på egne evner. Denne tillid til egne evner giver senere grobund for at lære mere teoretiske ting.

Igen ser vi at tidsfaktoren er vigtig, ting tager tid.

Det er heller ikke ligegyldigt hvilken aktivitet der bruges. Aktiviteten skal kunne lægge op til en central positiv udvikling og mestring (Randi Sølvik). Vær bevidste om jeres valg.

På Helgenæs bygges de evner, de unge viser ude, ind i det hierarki der er på skolen. Helgenæs har også erfaringer med at de unge selv søger ud i skolens shelter og overnatter året rundt efter at de har haft erfaringer med friluftsliv.

Nogen havde erfaring med at de relationer der blev skabt på tur holdt når deltagerne kom hjem.

Nogle havde set personlige relationer opstå på turene og holde bagefter. Der blev givet udtryk for at det måske mest er ift. de turlederne at relationen ikke holder efter turen. ”Det tager lang tid at få en relation til vore unge”.

Men der var ikke tilslutning til et total positivt svar på spørgsmålet, nogle af deltagerne havde ikke erfaring for at friluftslivserfaringer smittede af på deltageres hverdag. Fortroligheden fra turen holder ikke derhjemme ”Det er to forskellige slags jungler”.

Hvad kan turlederne gøre? Hvad skal der til?

Bård fortæller om to ture med deltagere fra en produktionsskole: Den første gav ikke det ønskede resultat mht. at sætte sig spor hjemme. Tur to blev planlagt med et meget stort forarbejde: De unge blev trænet i det de skulle kunne på turen og de skrev under på en kontrakt, så de vidste hvad der blev krævet af dem på turen. Nummer to tur blev utrolig god og de relationer der opstod i løbet af hele forløbet blev vældig fine og holdt. Bård mener at velforberejdede friluftslivs forløb (i dette tilfælde højfjeld og snehuler) medfører at relationerne bliver gode og stærke.

Det er igen noget vi må håbe nogen vil forske i.

Hos pædagogerne:

Turlederne har chancen for at lære at bruge hinandens ressourcer i en anden arena end hjemme.

At lære hinandens og egne ressourcer at kende.

Det blev foreslået at hele personalet burde prøve de samme ting som turdeltagerne.

Det kunne lede til et bedre og mere forstående personalesamarbejde.

Der kom ikke nogle konkrete eksempler fra arbejdspladser på om det virker eller ej.

Hvornår er der tale om friluftsliv?

Svaret svæver i vinden. En entydig definition kunne ikke produceres, sikkert fordi der er mange og forskellige indgangsvinkler på friluftsliv. Det virker dog som om konferencedeltagerne hælder mest til den skandinavisk/nordiske tradition, når man ser på forløbet af diskussionerne og folks meldinger på hvad de selv arbejder med. Vi henviser i øvrigt til foredragsindlæggene og ser gerne at læseren kommer på banen på Dansk Forum for Natur og Friluftslivs hjemmeside og fortæller om sit syn på den sag.

”Der hvor der ikke er mere lagkage”.

Når man brænder for naturen og for friluftsliv kan man blive lidt slukøret, når man ser feltet brugt på en liden konstruktiv måde. En af grundene til at vi overhovedet afholdt denne konference var at I kunne møde hinanden og søge viden og støtte i jeres daglige arbejde.

En historie fra det virkelige liv dukkede op på konferencen: På en institution har de en hel ustyrlig dreng, der elsker at fiske. Han sendes alene ud til et dambrug, hvor han kan få timer til at gå med at fiske, helt uden problemer. Og han kommer hjem med mange fisk. Der er bare ingen på institutionen der kan lide fisk, så man smider fiskene ud. Hvor er etikken? Hvor er pædagogikken? Mål og formål?

Man kom ved fælles diskussion frem til: Selvfølgelig at drengen ikke skulle alene af sted; men også at han hver gang han havde fanget en fisk, skulle tage stilling til spørgsmålet ”skal den sættes ud igen eller med hjem, spiser jeg den her?”

Det kom også op at det kan være svært at engagere det øvrige personale i friluftslivets lyksaligheder. Man skal have et meget vedholdende engagement og begejstring.

Her kan vi hjælpe hinanden ved at dokumentere vores egne erfaringer og resultater: At ”der er sket en kæmpe opblomstring hos jeres brugere efter at de er begyndt at komme ud” skulle mægtig gerne kommunikeres ud, så alle vi andre har noget at fortælle hjemme.

Tips og tricks.

Her følger en lille liste over løsrevne gode råd m.m. opført uden refleksion, brug dem hvis du kan:

Urolige turdeltagere der snakker meget: Giv dem en tommelfingersten i lommen (altså en mindre sten), det giver mennesker ro indeni at kunne nuldre stenen.

Husk madpakkerne og ekstra vand: Man bruger rigtig meget energi ude, tag endelig ekstra mad og vand med. Og husk ikke alle har prøvet at spise madpakke ude! Mangel på mad og vand medfører uværligt piveri. Så tænk: Piveri = mangel på mad og vand. Reglen kan også bruges i supermarkeder.

Køb værket ”Danmarks Natur”

Besøg en gravhøj. Medbring en skål og noget lampeolie. Find nogle lysesiv og lav en væge. Hæld olien i skålen (hvis der er skålhuller ved gravhøjen bruges disse – spørg om lov først) læg vægen i, tænd lyset og ær de afdøde forfædre. Syng f.eks. en sang (deltagerforslag: Den danske sang er en ung blond pige...)

Bage brød i urtepotter (de røde i terrakotta uden glasur). Potterne lægges i vand dagen før eller søbes til i olie, så brødene slipper.

Pakke kød ind i saltdej og lægge det i gløder.

Spis hele rejen ”så scorer du point” (redaktionen kan supplere med at det også virker at spise små sorte myrer).

Bag brød mellem to wokker, husk kul ovenpå også.

Tænk over det når du laver mad ude: Er det pædagogiske madlavning? Blærerøvsomad? +/- økologi?

Udvid turdeltagernes kompetencer med forskellige teknikker med det samme slutpunkt, hvor mange forskellige teknikker kan man bruge til at tænde et bål? (nogle forslag: tændstikker, ildbor og ildstål).

Husk at kogekaffen skal koge op syv gange ellers bliver trolden sur.
For dem der synes at det er grænseoverskridende at sove ude kan en teltbund eller presenning være redningen. Nogen gange kan sovekabiner være løsningen i starten.

Frisk træ er 10 gange så let at arbejde med som tørt træ. Lad dine træer ligge og skær op efterhånden som du skal bruge det, hvis du arbejder med at snitte.

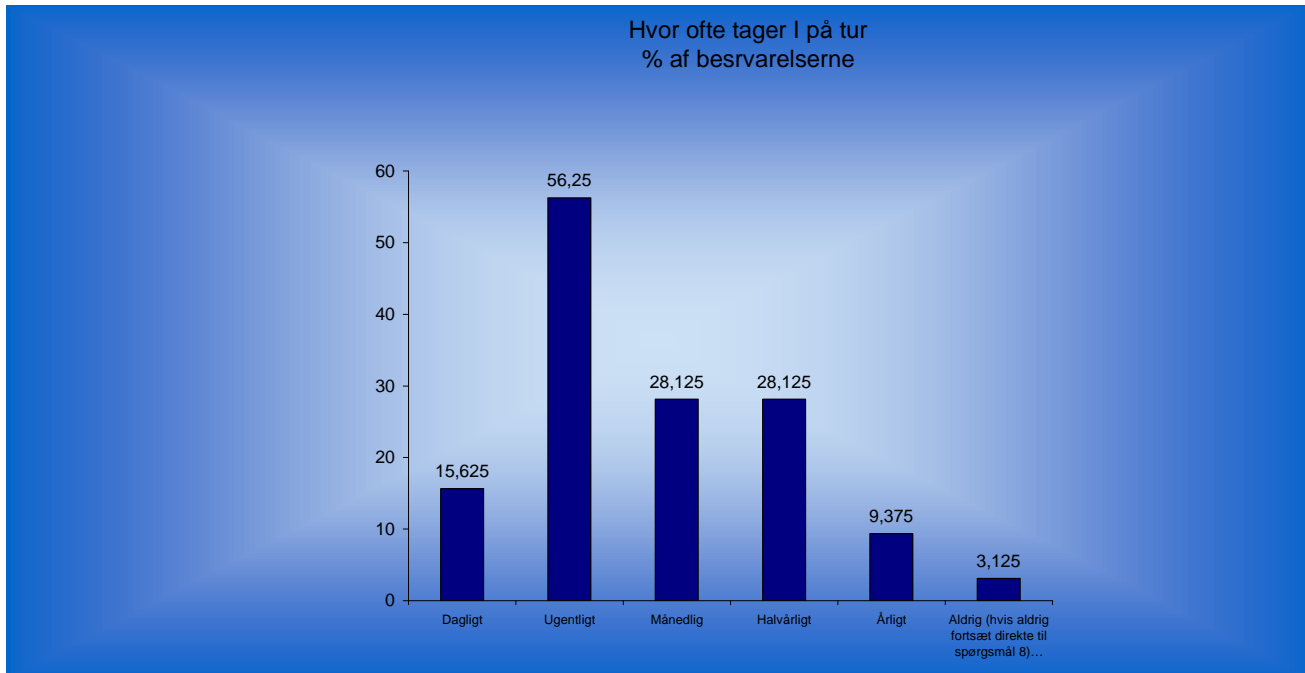
Hassel kan barks af med en skrællekniv.

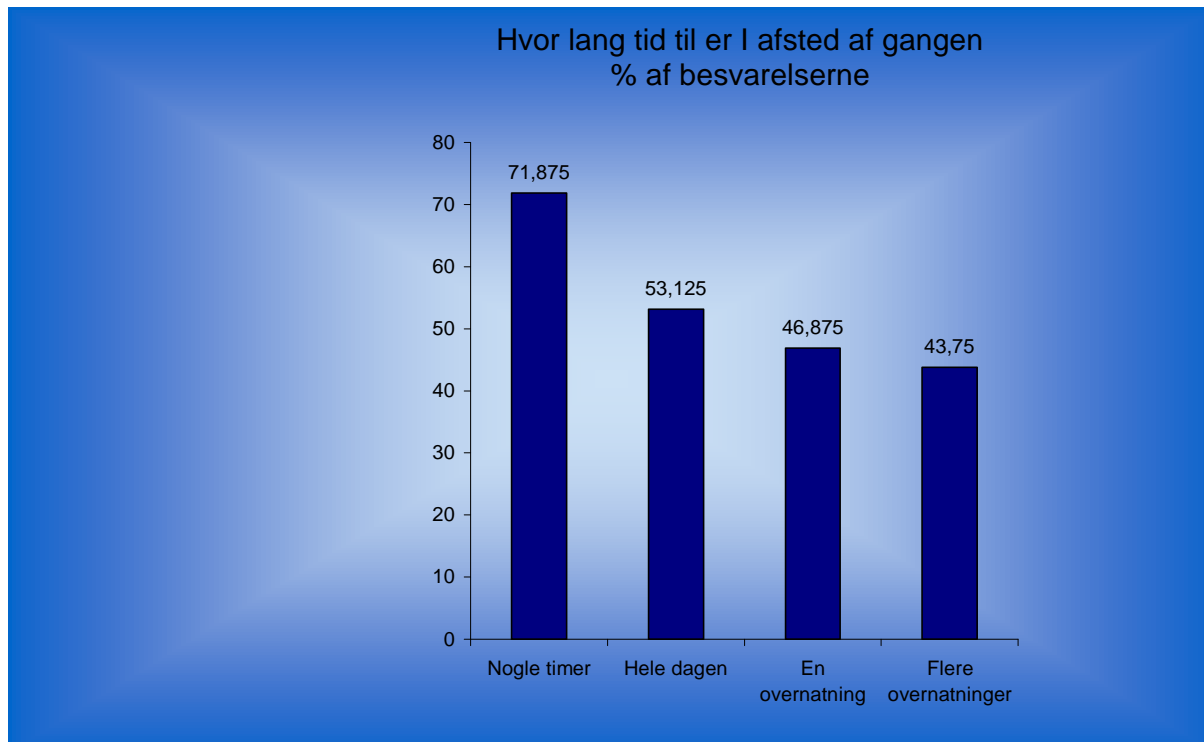
Opsummering af spørgeskema undersøgelsen.

Statistik; Her er svar på spørgeskema undersøgelsen gengivet grafisk, der var 5 spørgsmål som det var muligt at behandle statistisk, der var 32 besvarelser og man havde mulighed for at svare positivt på flere delspørgsmål under hvert hovedspørgsmål;

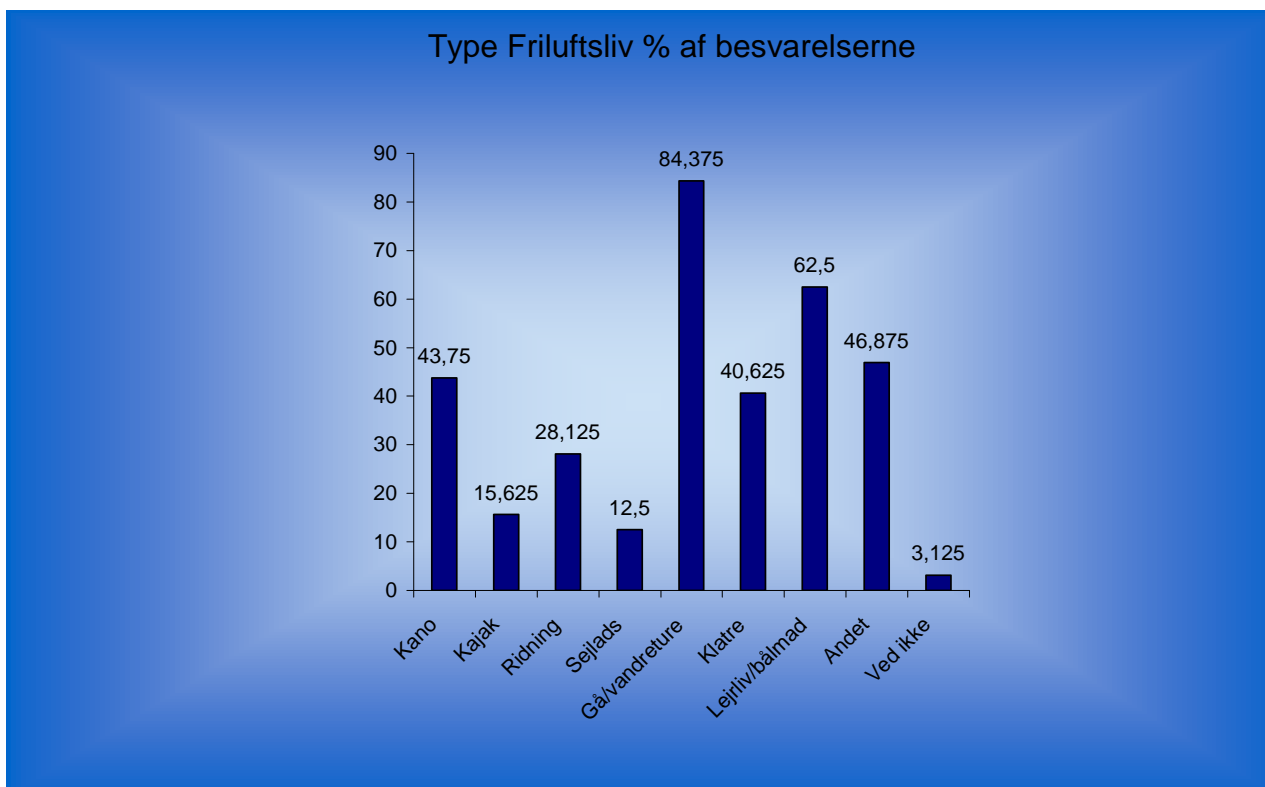
Figur 2, Spørgsmål 1i spørgeskema undersøgelsen

Figur 3, Spørgsmål 2 i spørgeskema undersøgelsen ;

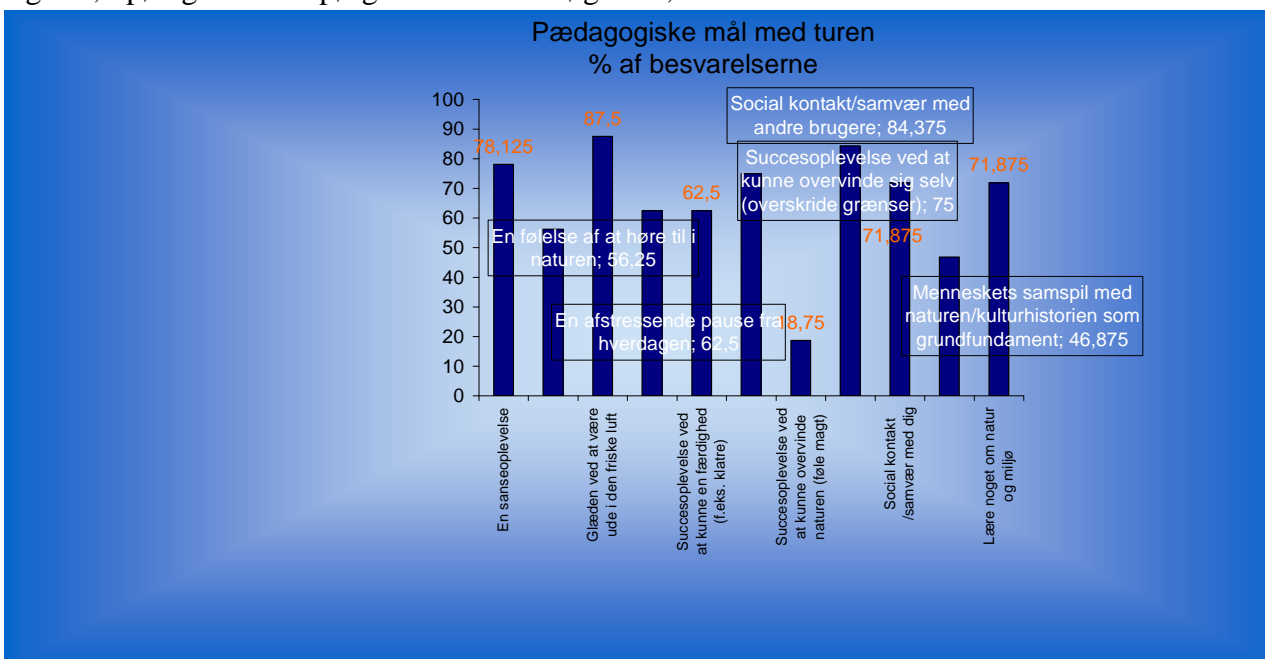
Figur 4, Spørgsmål 3 i spørgeskema undersøgelsen;

Under andet nævnes;

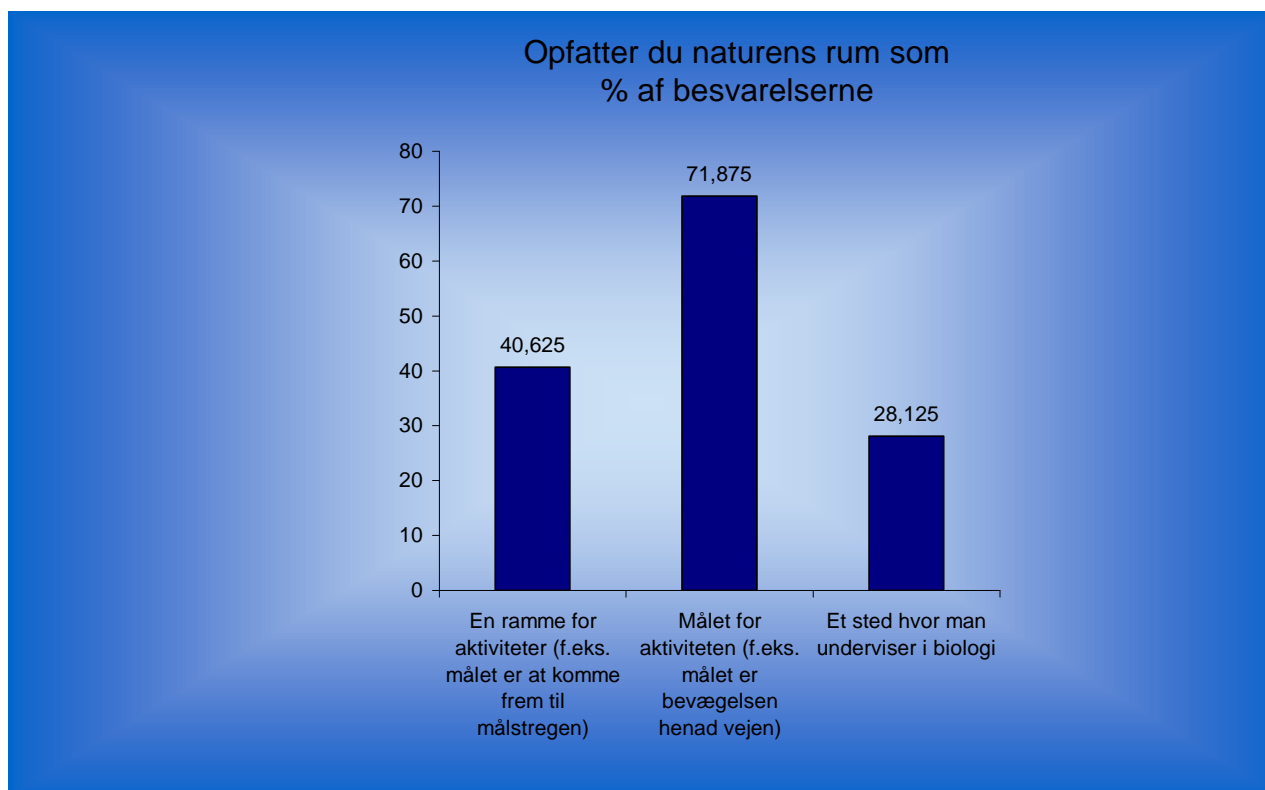
Jagt-fiskeri 1, Fiskeri 4, Cykeltur 3, Skoven, Skitur til Norge 2, Byggelegeplads, Leg i Natur med tid til fordybelse, Landart, Udesidning, Bueskydning, øksekast, svedehytte, løbetur 3, haveaktiviteter 3, sommerferie 2, sport 3, udflugter 2, flintetur, o-løb. Pioner arbejde

Figur 5, Spørgsmål 4 i spørgeskema undersøgelsen;

Figur 6, Spørgsmål 5i spørgeskema undersøgelsen;

De resterende spørgsmål var af mere beskrivende karakter og er vanskelig at gengive i fuldt omfang, men jeg har forsøgt at pege på nogle fælles træk. Det var langt fra alle som har besvaret disse mere beskrivende spørgsmål;

Spørgsmål 6 (Hvilken pædagogisk metode bruger du, når I er ude?)

Her varierer svarene meget, nogle henviser til velkendte teorier omkring fælles tredje, mester lære, Dewey's learning by doing, arbejde med selvværd/ selvtillid, sociale relationer og vejleder rollen i nordisk friluftsliv med Niels Faarlund's model vedrørende sikkerhed – deltager inddragelse som eksempel. Andre bruger mere sund fornuft og henviser til overvejelser gående på at tage udgangspunkt i brugeren, være engageret selv, skabe tryghed og være nysgerrig. Nogle arbejder med at give brugeren succesoplevelser, styrke de sociale kompetencer og respektere brugerens egen indsats, med udgangspunkt i 3 værdier ansvar, tillid og respekt.

Denne store variation afspejler de mange holdninger til hvordan uderummet bruges og en liden grad af konsensus i forhold til hvad friluftsliv og friluftslivsaktiviteter er!

Spørgsmål 7 (Egne erfaringer)

Her præsenteres en del små historier som viser hvordan effekten af aktiviteter ude kan være med til at støtte den personlige udvikling hos de brugere som har været med i forløbet.

Jeg citerer nogle;

En stjernetur sidste vinter . vejret var helt perfekt – frost – hård frost og helt klar himmel- der var også sne og vi skulle jo udenfor byens lys på gåturen. For mange af brugerne var det noget grænseoverskridende at skulle gå i mørket – på stier med masser af sne, men da kom hjem syntes de det havde været sejt.

Vi har hvert år 2x maritim uge hvor vi snorkler, sejler (kano – kajak – jolle) fisker m. ruse laver bålmad og andre aktiviteter ved fjorden. Det er ”guf for min pæd. Sjæl” at se børn overvinde angst for nye og meget ukendte ting, se sejren i deres øjne, deres skuldre rejse sig. Se de ”gamle” elever have overskud til at lære de ”små”, høre hvordan de pludselig ka´ta´ omsorg for. Se de ”rigtig barske” passe på, opmuntre og ikke mindst selv bede om mere læring.

Vi har været ude ved Gert´s klatrecenter (Dansk Pioner center Hjerup –Fyn) med 6 unge. Flere var noget betuttet over at se aktiviteterne, men efterhånden som dagen skred frem blev denne stemning vendt til glæde og personlig succes for beboerne. Mange fik overskredet nogle personlige grænser og var pæve stolte efterfølgende. De formåede at arbejde sammen, støtte og opmuntre hinanden i aktiviteterne. Fik grint og nogle grædt sammen. Interessent var det at en beboer som faktisk aldrig taler forståelig, under en tur i halmhytten (små huler og gange i halm) talte fuldt forståelig og klart. De fik afprøvet grænser og samtidig også sat nye.

Vi synes at det lykkedes godt når de unge ser kvaliteter hos hinanden, som de ellers ikke ville have opdaget.

En succes oplevelse var; en pige på 9 år med ekstrem højdeskræk er altid gået væk når vi klatrede i træer. Hun har altid sagt tydeligt nej på spørgsmål om hun skulle prøve. Men en dag (efter 1½ år) sagde hun pludselig ja. Hun fik sele på og blev hejst 1½ meter op i luften inden hun ville ned igen. En succes oplevelse og meget grænseoverskridende for hende.

Spørgsmål 8 (faglige, praktiske og personlige kompetencer)

Her er det bred enighed om at betydningen af at den som er vejleder eller pædagog har erfaring med og selv lyst til at være ude. Man skal vide noget om korrekt påklædning og have et engagement som er smittende. Nogle trækker frem at det er en god ting hvis man har viden omkring naturen, andre vægter ikke dette højt. Det bliver fra nogle fremhævet at det er nødvendigt med speciel viden/uddannelse hvis man vil arbejde med risikofyldte aktiviteter, klatring i højden, Kano, Kajak og sejlads.

Konklusion

For at vinkle en konklusion vil vi citere to studerende som hjalp til under konference. Først Thomas Balslev Hansen; *Jeg deltog begge dage på Tønballe. Som de andre studerende deltog vi lidt fra sidelinjen pga. forskellige opgaver, men jeg synes nu jeg fik et fint indblik i debatten samt div. aktiviteter. Angående de spændende diskussioner, så var der rigtig mange vinklinger på natur/friluftsliv. Derudover deltog jeg i mange gode samtaler uden for kursuslokalet. Jeg diskuterede bl.a. brugen af naturaktiviteter med anbragte børn med flere ansatte fra forskellige institutioner. Dette fandt jeg meget spændende.*

I den fælles debat kom vi meget bredt omkring. Dette skyldes nok mange forskellige natursyn samt forskellige benyttelser af naturen i pædagogisk arbejde. Det var måske lidt entydigt at diskutere med en flok ligesindede. Det svarer lidt til en flok Brøndby fans der skal diskutere hvad de synes om Brøndby. En enkelt fck'er eller 2 vil evt. gavne diskussionen???

En anden studerende Leni har denne kommentar til sit udbytte af at være med til konferencen; *Mit indtryk af selve kurset var meget positivt og lærerigt fordi man som studerende hørte mange meninger fra erfarne pædagoger som arbejder med brugergrupperne til dagligt. Det gav noget til eftertanke. Der burde måske være en bedre beskrivelse af begge dages indhold til en anden gang. At deltagelse i begge dage vil give et bedre indblik i arbejdet med disse grupper idet mange ting fra dag 1 ikke blev nævnt dag 2 og det var lidt en skam for deltagere som kun deltog dag 2. Jeg synes at hele kurset var godt arrangeret og at der var en god dialog hele vejen igennem. Aktiviteten med træ klatring gav mig virkelig en ny vej at bruge træer på i pædagogisk praksis også virkelig muligheder der var med det.*

Som det fremgår har konferencen været et godt rum til at samle personer fra forskellige områder til en drøftelse af mulighederne i at bruge friluftslivs aktiviteter i pædagogisk arbejde. Nogle mente det ville være godt at gentage forløbet, men samle personer mere på basis af bruger grupper end type af aktiviteter.

Vi mener klart i styringsgruppen at der mangler dokumentation, forskning og udviklingsarbejde i brugen af friluftsliv på specialområdet. Noget som blev tydelig var en mangel på diskussion omkring hvad friluftsliv er og hvordan det pædagogiske arbejdet bliver præget af den måde man tænker eller ikke tænker friluftsliv ind som en aktivitetsform. Konferencen håber vi er et lille skridt på vejen.

Perspektivering:

Styregruppen vil gerne opfordre til at folk i praksisfeltet og andre interesserede danner et netværk. Dette netværk kunne blandt andet bruges til at udveksle erfaringer, indsamle dokumentation, udføre praksisforskning og meget andet.

Netværkets indhold afgøres af dets deltagere og vi kunne søge fonde om løn til en tovholder, hvis det behov opstår.

Efterskrift.

Både før og efter konference diskuterede styringsgruppen hvordan vi skulle fremme brugen af friluftsliv på specialområdet, dokumentationen af det og de pædagogiske diskussioner af det. Et af tiltagene var selve konferencen, et andet var denne rapport. Derudover kunne vi godt tænke os et netværk af interesserede og et diskussionsforum på nettet. Dansk Forum for Natur og Friluftsliv har generøst tilbudt at lægge hjemmeside til i hvert fald rapporten og diskussionsforum.

Vi har stadigvæk nogle spørgsmål der trænger sig på, og håber at du vil melde ind på dem. Vi vil gerne have at vi bliver indenfor målgruppen ”specialområdet” , ellers bliver det for bredt.

Hvad er friluftsliv indenfor specialområdet?

Har du andre erfaringer med at bruge naturen som rum end denne rapport præsenterer?

Ser du andre virkninger af friluftsliv end vi så på konferencen?

Har vi en tendens til at hæmme vore deltageres udvikling ved vores ”tagen over” fra dem?

Hvilken tidsramme ser du at det kræver at lave friluftsliv på dette område?

SKAL vi langt hjemmefra før det tæller?

Nogle mener at det at lave primitive ture med lidt grej er rigtig godt. Er du enig/uenig?

Nogen efterlyser den ”frie” natur , som bestemmende for om man kan have en ægte friluftsoplevelse– findes den ”frie” natur i Danmark?

Findes der et savn hos disse mennesker om at de ikke føler at de har betydning for fællesskabet?

Hvorfor bruger du natur og friluftaktiviteter i dit pædagogiske arbejde?

Hvilken pædagogik bruger du, når du laver friluftsliv?

På konferencen blev der overvejende taget afstand fra de såkaldte stropeture og vi tog udgangspunkt i den nordiske ramme for friluftsliv, er du enig i at det er den rette ramme?

Findes der en balance mellem den grænseoverskridende og den trygge type friluftsliv?

Hvilken belønning skal du have for at gøre det og hvor hurtigt skal belønningen falde?

Findes der nogle mennesker der ikke kan opleve friluftsliv?

Det er så moderne med ”den lille forskel” (DR1s Tv-program), spørgsmålet kunne være: Er der forskel på hvad kvinder og mænd synes er sjovt/spændende / interessant mht. friluftsliv?

Hvis ja: Har det nogen indflydelse på/betydning for pædagogisk arbejde?

De historier vi fortæller derude på turen, skal de være sande eller må der godt optræde ”røverhistorier” og hvornår/hvordan?

I direkte forlængelse heraf dukker et andet etisk spørgsmål op: Som engagerede friluftsmennesker taler/handler vi os ofte varme. Vi får en glød omkring os og kan forføre mennesker omkring os. De bliver grebne. Er det i orden? Hvilke faldgruber er der i det?

Litteratur;

Agger,Peder et.al. 2002 Naturens Værdi – vinkler på danskernes forhold til naturen. Gads Forlag.

Grahn,P., Mårtensson, F., Lindblad,B., Nilsson, P. og Ekman, A. 1997. Børns Udeleg Betingelser og betydning. Forlaget børn og unge, Dansk oversættelse 2000. pp 190.

Hansen,M 2003 Kolbøtter, Kundskaber og Magi. Artikel i Børn og Natur – Hvorfor og Hvordan ? Videnscenter for Naturfaglig Dannelse

Links:

www.danskfriluftsliv.dk

Her kan man melde sig til at modtage nyhedsbrev

Det er også muligt at melde sig ind som medlem i DFNF

Bård Bakke – Kolding Pædagogseminarium.

e-mail;

bab@koldingsem.dk

www.koldingsem.dk

Randi M. Sølvik (Institutt for specialpedagogikk, Universitetet i Oslo)

e-mail;

r.m.solvik@isp.uio.no

www.baaringhoejskole.dk (Her kan der bl.a. etableres kontakt Erik Bukh, Bjarne Ottesen og Mads Brodersen)

www.cfkv.dk (Center for klatring og vildmarksliv – Ole Kjær ved Silkeborg)

www.skulpturvaerkstedet.dk (Treklatring, Friluftsliv og Trearbejde ved Allan Bo Jensen)

Aktiviteter o.l.

www.sns.dk (Skov og Naturstyrelsen)

www.grejbank.dk

www.udeskole.dk

www.teltplads.dk

www.lejrliv.dk

www.friluftskortet.dk
www.newtribe.com